

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

RASA ŽIBAITĖ

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistrantūros studijų programa

Studijų programa 62401S111

ĮRODYMAMS KELIAMİ REIKALAVIMAI: TEORIJS IR PRAKTIKOS SANTYKIS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Dr. Linas Belevičius

VILNIUS, 2010

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. ĮRODYMŲ SAMPRATA.....	6
1.1. Įrodymų sąvoka.....	6
1.2. Įrodymams keliamų reikalavimų sistema.....	10
2. ATSKIRŲ ĮRODYMAMS KELIAMŲ REIKALAVIMŲ TURINYS.....	14
2.1. Įrodymų sąsajumas (liečiamumas).....	14
2.1.1. Sąsajumo (liečiamumo) samprata.....	14
2.1.2. Sąsajumo vertinimo kriterijai: teorija ir praktika.....	16
2.2. Įrodymų leistinumumas.....	21
2.2.1. Leistinumumo samprata.....	21
2.2.2. Leistinumumo vertinimo kriterijai: teorija ir praktika.....	24
2.3. Įrodymų patikimumumas.....	35
2.3.1. Patikimumumo samprata.....	35
2.3.2. Patikimumumo vertinimo kriterijai: teorija ir praktika.....	38
2.4. Įrodymų pakankamumas: teorija ir praktika.....	45
3. UŽSIENIO ŠALYSE ĮRODYMAMS KELIAMŲ REIKALAVIMAI.....	48
3.1. Vokietijos Federacinė Respublika.....	48
3.2. Prancūzijos Respublika.....	50
3.3. Jungtinės Amerikos Valstijos.....	51
3.4. Didžioji Britanija.....	54
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
SANTRAUKA.....	64
ZUSAMMENFASSUNG.....	65

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Kiekvienoje baudžiamojoje byloje turi būti priimtas teisingas sprendimas, todėl tiesos nustatymas yra pagrindas sprendimui priimti. Siekiant nustatyti tiesą reikia pažinti tikrovę, t. y. ją sudarančius atskirus faktus. Būtent todėl čia svarbią funkciją atlieka įrodymai. Įrodymai suprantami kaip tam tikro buvusio įvykio ar reiškinių, objekto atspindys, tai duomenys apie faktus, kuriuos reikia iširti.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso¹ (toliau - BPK) paskirtis – ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės bei valstybės interesus atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Nusikalstamų veikų atskleidimas ir tinkamas įstatymų pritaikymas yra neatsiejamas nuo įrodinėjimo proceso, o pastarasis – nuo įrodymų. Tad tinkamai suvokdami įrodymų sąvoką ir jiems keliamų reikalavimų turinį (jų vertinimo kriterijus: kokias savybes įrodymai turi atitikti, kokiems tikslams pasitarnauti) bei susiklosčiusią teismų praktiką, išvengsime ne tik baudžiamojo proceso normų, bet ir Konstitucijos² nuostatų, pvz.: 31 nuostatos, kuri skelbia, jog asmuo yra laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka [...], pažeidimų. Turime nepamiršti ir tarptautinės teisės aktuose įtvirtintų nuostatų, pvz., Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos³ 6 straipsnio, kurių pažeidimai atneša valstybei ne tik finansinius nuostolius, bet ir kuria neigiamą įvaizdį tarptautinėje arenoje.

Temos naujumas. Įrodymams keliamų reikalavimų klausimas, atsižvelgiant į mokslinių darbų gausą, aktualesnis pasirodė romanų - germanų teisinės sistemos valstybių teoretikams, nei anglosaksų teisės mokslininkams. Todėl šiame darbe analizuojant įrodymams keliamus reikalavimus daugiausia dėmesio buvo skirta Rusijos (A. Belkin, P. A. Lupinskaja, K. Orlov, V. V. Zolotich ir kt.) ir Lietuvos (U. Arlauskaitė - Rinkevičienė, P. Danisevičius, G. Goda, M. Kazlauskas, J. Rinkevičius, D. Sabonis ir kt.) valstybių mokslininkų, daugiau ar mažiau pasisakiusių nagrinėjama tema, darbams. Taip pat aptariama Vakarų Europos ir Jungtinių Amerikos Valstijų teisės doktrina, tokie autoriai kaip A. Best, J. Pradel ir kt.

¹Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785 //Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341., <http://www.infolex.lt/tp/>.

²Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014., <http://www.lrs.lt/>.

³Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols No. 11 and No. 14 <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>, prisijungimo laikas: 2010 sausio 12d.

Baigiamojo darbo tema neapsiriboja vien doktrininėmis nuostatomis. Ne mažesnis dėmesys yra skiriamas teismų praktikai. Todėl buvo remiamasi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika (toliau – EŽTT), Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) sprendimais.

Pastaruoju metu pasirinkta tema nebuvo plačiau nagrinėjama, nesusilaukė didesnio mokslininkų dėmesio, pasitaikė pavienių darbų, analizuojančių konkretų įrodymams keliamą reikalavimą, dar rečiau šiuose darbuose su doktrininėmis nuostatomis kartu analizuojama ir teismų praktika. Svarbu paminėti LAT Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgą, kurioje buvo siekiama apibendrinti LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartis bei suvienodinti teismų praktiką.

Tačiau šiame darbe į analizuojamą temą pamėginta pažvelgti šiek tiek kitaip nei įprasta: bene pirmą kartą kompleksiškai išnagrinėti teoriniai įrodymams keliami reikalavimai, iliustruojant kiekvieno jų vertinimo kriterijus LAT nutartimi. Atlikta išsami LAT nutarčių analizė, kurios metu nustatyti tokie svarbūs aspektai, kaip: kokie įrodymams keliami reikalavimai dažniausia pažeidžiami baudžiamajame procese, kokią dalį pažeidimai sudaro vertinant juos tiek viso tyrimo, tiek atskirų grupių nutarčių kontekste, ir pan.

Siekiant geriau atskleisti nagrinėjamą temą, buvo atliktas empirinis tyrimas. Tyrimui pasirinktos LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijų nutartys nuo 2008 birželio 8 dienos iki 2010 liepos 19 dienos; kriterijus - Teismų procesinių sprendimų baudžiamosiose bylose kategorijų klasifikatoriaus kategorijos: 2.1.7.1., 2.1.7.2. ir 2.1.7.3. Nagrinėta visa šio laikotarpio populiacija (visos LAT nutartys), todėl pateikta ir apibendrinta informacija visiškai atitinka reprezentatyvumo reikalavimą. Empiriniai duomenys apdoroti matematinės statistikos metodais ir pateikti naudojant Microsoft Office Excel programą.

Tyrimo objektas. Šio darbo tyrimo objektas – Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktuose, teismų praktikoje bei teisės doktrinoje baudžiamajame procese įrodymams keliami reikalavimai.

Tyrimo dalykas. Tyrimo dalyką sudaro įrodymų sąvokos ir konkrečių įrodymams keliamų reikalavimų, t. y. sąsajumo (liečiamumo), leistinum, patikimumo ir pakankamumo, turinį reglamentuojančių teisės normų analizė, šių normų taikymo praktika, Lietuvos ir užsienio valstybių mokslinė literatūra.

Tyrimo tikslas. Darbo tikslas – apibrėžti įrodymams keliamų reikalavimų turinį (jų vertinimo kriterijus), kompleksiškai išanalizuoti iš to kylančias teorines ir praktines problemas.

Tyrimo uždaviniai.

- Išanalizuoti įrodymų baudžiamajame procese sampratą;
- Pateikti įrodymams keliamų reikalavimų sistemą;
- Aptarti ir išanalizuoti atskirų įrodymams keliamų reikalavimų (konkrečiai: sąsajumo (liečiamumo) lestinumo, patikimumo ir pakankamumo) vertinimo kriterijus ir Lietuvoje susiklosčiusią teismų praktiką;
- Išanalizuoti pasirinktų, anglosaksų ir romanų - germanų teisės sistemų, valstybių doktrinius ir praktinius įrodymams keliamus reikalavimus.

Tyrimo hipotezė. Didžioji dalis teismo sprendimų priimama tinkamai taikant ir interpretuojant nuostatas, kuriose apibrėžti įrodymams keliami reikalavimai, teismų praktika atitinka baudžiamojo proceso doktrinos nuostatas.

Tyrimo metodai.

Lyginamasis metodas - lyginamuoju metodu buvo nagrinėjamos mokslinės koncepcijos, atskirų mokslininkų nuomonės, empirinio tyrimo rezultatai bei užsienio šalyse įrodymams keliami reikalavimai.

Lyginamasis istorinis metodas – taikant šį metodą nagrinėjamos lyginamuoju istoriniu aspektu, pabrėžiant ankstesnio ir vėlesnio reguliavimo santykį ir tarpusavio ryšį, Lietuvos baudžiamojo proceso teisės normos, reglamentuojančios įrodymų sąvoką ir įrodymams keliamus reikalavimus.

Analizės metodas – taikant šį metodą išanalizuoti atskiri įrodymams keliami reikalavimai, suskaidant juos į tam tikras sudėtines dalis.

Dokumentų analizės metodas - taikant šį metodą tyrimo metu buvo išanalizuotos LAT nutartys.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dalys, (pirmoje dalyje analizuojama įrodymų sąvoka ir įrodymams keliamų reikalavimų sistema, antroje – atskiri įrodymams keliami reikalavimai: teorinė ir praktinė situacija, trečioje – konkrečiose užsienio valstybėse įrodymams keliami reikalavimai), dešimt skyrių, išvados bei pasiūlymai.

1. ĮRODYMŲ SAMPRATA

1.1. Įrodymų sąvoka

Vienas iš pagrindinių įrodymų teorijos ir įrodymų teisės klausimų buvo ir tebėra įrodymų sąvokos apibrėžimas. Įrodymų sąvokos problematika visais laikais buvo itin aktuali. Tiek baudžiamojo proceso teisės teoretikai, tiek ir teisės taikymo subjektai mėgino apibrėžti, kas yra įrodymai, kokiais jų galima operuoti įrodinėjimo procese, kiek reikšmingas įrodymų rinkimo procesas, jų įtvirtinimas, patikrinimas bei įvertinimas visose baudžiamojo proceso stadijose.

Neabejotinai tiriant nusikalstamą veiką bei nagrinėjant bylą teisme įtakos turi tai, kaip yra apibrėžta įrodymų samprata, kuri „teisės teorijoje priskiriama prie bendriausių, kertinių sąvokų“⁴: „nuo to, kaip apibrėžta įrodymų sąvoka, priklauso proceso dalyvių įrodinėjamoji veikla, nuosprendžių ir kitų procesinių sprendimų bei išvadų pagrįstumas“⁵. Be to, „kuo aiškiau įrodymų sąvoka bus apibrėžta įstatyme, tuo mažiau liks vietos įvairiems šią sąvoką iškraipantiems aiškinimams ir dėl to kylančioms klaidoms“⁶. Kartu, anot M. Kazlauskas ir P. Kuconio, įrodymų samprata turi būti pakankamai abstrakti, kad suteiktų teisę „kriminalinės justicijos institucijoms tam tikromis aplinkybėmis priimti sprendimus savo nuožiūra (vaizdžiai tariant, „suteikti daugiau erdvės manevrui“)“⁷.

Beveik visuotinai įrodymų samprata yra aiškinama remiantis atspindžio teorijos teiginiais. Kaip atspindys materialioje aplinkoje išlieka visų nusikalstamų veikų pėdsakai, kurių dėka galima pažinti praeities įvykį. Įrodymai baudžiamajame procese yra tam tikro buvusio įvykio ar objekto atspindys arba, kaip yra pažymėjusi Ugnė Arlauskaitė-Rinkevičienė savo straipsnyje⁸, tai – išliekantysis informacinis signalas. Taigi, įrodymai – tai duomenys apie faktus, kuriuos reikia nustatyti bei ištirti įrodinėjimo procese. Pastaruoju metu, ko gero nebeliko autorių, tvirtinančių, kad įrodymai yra objektyvios tikrovės faktai, o ne duomenys apie juos⁹. Patys tikrovės faktai negali būti bylos medžiagos dalimi, kadangi šioje medžiagoje atsispindi tik proceso dalyvių mąstymo vaizdiniai. Tai liudija ir įrodymo susiformavimo mechanizmas,

⁴Cininas A. Aktualios įrodymų sampratos ir jų lestinumo problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje. // Jurisprudencija. 2001, Nr. 23 (15). P. 35.

⁵Stungys K. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. // Jurisprudencija. 2000, Nr. 16 (8). P. 22.

⁶Rinkevičius J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese // Jurisprudencija. 1998, Nr. 10 (2). P. 194.

⁷Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte//Justitia. 1998, Nr. 5. P. 7 - 8.

⁸Arlauskaitė-Rinkevičienė U. Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai // Jurisprudencija. 2007, Nr. 4(94). P. 75.

⁹Arlauskaitė-Rinkevičienė U. Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai // Jurisprudencija. 2007, Nr. 4(94). P. 75.

apibūdinamas kaip daugkartinio įvykio atspindys¹⁰. Iš pradžių įvykis atsispindi aplinkiniame pasaulyje. Jis palieka materialius bei idealius pėdsakus. Šiuos pėdsakus turi suvokti įrodinėjimo proceso subjektai bei juos objektyvizuoti bylos medžiagoje, paversdami suvokinius įrodymais. Antrinio atspindžio procese pradeda formuotis įrodymai, t. y. originalus objektas, procesas transformuojasi į idealųjį objektą – pažintinį vaizdinį, kuris išsaugomas atitinkama forma.

Remiantis šiais atspindžio teorijos teiginiais galima teigti, kad įrodymas yra nedaloma formos ir jos turinio vienybė. Forma yra laikoma turinio išraiškos būdu. Todėl duomenys, kurie neįgis atitinkamos įstatymais nustatytos formos, negalės būti pripažinti įrodymais.

Plačiausiai įrodymų sąvokos problematiką nagrinėjo TSRS mokslininkai. Čia įrodymų samprata vystėsi daug metų:

- Pirmiausia įrodymai buvo suprantami kaip faktai, nustatantys ar paneigiantys aplinkybes. M. Čelcov įrodymais laikė tik faktus, o šių faktų gavimo šaltinius vadino įrodinėjimo priemonėmis¹¹.
- Vėliau kaip faktiniai duomenys, t.y. duomenys, informacija apie faktus, pvz.: M. Strogovič nuomone, įrodymai suprantami kaip žinių apie įrodinėtinas bylos aplinkybes šaltiniai. Jis teigė, kad įrodymai yra visi faktiniai duomenys, kurie įstatymo nustatytais procesinėmis formomis nustato ar paneigia nusikaltimo įvykį, kaltina ar teisina patrauktus baudžiamojon atsakomybėn asmenis ir nustato jų atsakomybės laipsnį¹².
- Ir galiausiai, įrodymai traktuojami kaip duomenų ir jų šaltinių vienybė. Tokios nuomonės laikėsi ir V. Doročov (įrodymai yra faktų ir jų šaltinių vienybė).

Lietuvos LTSR BPK¹³ 74 straipsnio 1 dalyje buvo suformuluota konkreti ir lakoniška įrodymų sąvoka: „Įrodymai baudžiamojoje byloje yra bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamiesi kvotos organai, tardytojas ir teismas įstatymo nustatyta tvarka konstatuoja pavojingos visuomenei veikos buvimą ar nebuvimą, šią veiką padariusio asmens kaltumą ir kitas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išspręsti“.

K. Stungio nuomone, tokia įstatyme apibrėžta įrodymo sąvoka pašalino abstraktų įrodymų supratimą, sudariusį sąlygas vykdyti represijas dangstantis teisingumu¹⁴.

Būtina pažymėti, kad baudžiamojo proceso įstatyme nustatyta įrodymų sąvoka kėlė tiek mokslininkų, tiek praktikų tarpe nemažai diskusijų ir susilaukė kritikos, pvz., M. Kazlauskui ir P.

¹⁰ Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. Москва, 1981. Р. 3-18.

¹¹ Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. Москва, 1961. Р. 133.

¹² Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Москва: Наыка, 1968. Р 287-294

¹³ LTSR baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1961, Nr. 18 – 148.

¹⁴ Stungys K. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. // Jurisprudencija. 2000, Nr. 16 (8). P. 22.

Kuconiui LTSR BPK 74 straipsnio 1 dalyje patektas įrodymų apibrėžimas kėlė, kalbant jų žodžiais, „pagrįstų dalykinių abejonių“. Štai kodėl:

1. Pirma, įrodymų sampratos apibrėžimas buvo gana detalus. To meto įstatymo leidėjo noras pateikti kuo išsamesnę įrodymų sampratos struktūrą ne visai, anot mokslininkų, pasiteisino. Antai apibrėžime šalia dviejų įrodinėjimo dalyko elementų (nusikalstamos veikos buvimo ir asmens kaltumo) buvo nurodomos ir kitos, turinčios reikšmės bylai aplinkybės. Toks atviras aplinkybių sąrašas neturi informacinio krūvio, tik sukūrė konkretumo įvaizdį.
2. Antra, įrodymų apibrėžime suniveliuojamas įrodinėjimo subjektų ratas, t.y. kvotos organo, tardytojo ir teismo vaidmuo ir teisinės galios įrodinėjimo procese LTSR BPK 74 str. požiūriu niekuo nesiskiria. Tai ne tik ir ne tiek šio straipsnio yda, kiek tam tikras kitų procesinių nuostatų anachronizmas.
3. Trečia, Vakarų Europos valstybių baudžiamojo proceso kodeksuose nėra atskirų normų, reglamentuojančių įrodymų sampratą. Apskritai, šių valstybių įstatymuose vengiama dėstyti definicijas, pripažįstama, jog tai yra teisės doktrinos dalykas¹⁵.

2002 m. BPK buvo įtvirtinta nauja įrodymų samprata - 20 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys. Kaip teigia J. Machovenko viename iš savo straipsnių, naujasis BPK pakeitė ilgą laiką vyravusią įrodymų sampratą, kurios ištakos buvo feodalinėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje¹⁶. Taigi:

1. Buvo atsisakyta griežto įrodymų rūšių (šaltinių) sąrašo, koks buvo pateiktas anksčiau galiojusiam BPK. Įrodymais gali būti laikomi bet kokie duomenys, jei jie gauti įstatymų nustatyta tvarka. Tačiau visuminė BPK nuostatų analizė taip pat leidžia išskirti tam tikras įrodymų formas: asmenų parodymus, ekspertizės aktus ir specialisto išvadas, dokumentus ir daiktus;
2. Apie įrodymus naujajame BPK pradedama kalbėti tik tada, kai procesas vyksta teisme. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras disponuoja tik tam tikrais duomenimis, ikiteisminio tyrimo medžiaga, kuri įrodymais virsta tik tada, kai įrodymais šią medžiagą pripažįsta teismas. Anot G. Godos, tokia įrodymų samprata pasirinkta todėl, kad pasakyti, ar tam tikri duomenys gali būti pripažįstami įrodymais, galinčiais nulemti sprendimo byloje priėmimą, galima tik teismo proceso metu. Kol duomenys neišnagrinėti teismo procese, kuris vyksta laikantis visų tokiam procesui privalomų principų ir kuriame patikrinamas pateiktų duomenų (medžiagos) patikimumas, tie duomenys tėra tik

¹⁵Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte//Justitia. 1998, Nr. 5. P. 7.

¹⁶Machovenko, J. Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje//Teisė. 2005, Nr. 55. P. 61.

pagrindas juos pateikiančiai (ar reikalaujančiai nagrinėti) proceso šaliai užimti procese tam tikrą poziciją¹⁷.

Dabartinė įrodymų sąvoka susilaukė teisės teoretikų ir praktikų kritikos. D. Sabonis, kritikuodamas minėtą įrodymų sąvoką, siūlo ją pakeisti tokia: „Įrodymai – tai įstatymo reikalavimus atitinkantys duomenys, kuriais remiantis teismas pagrindžia arba paneigia nusikalstamos veikos požymių buvimą asmens veikloje“¹⁸. Jo manymu, galiojanti BPK 20 straipsnio 1 dalies nuostata yra nepagrįsta ir nesuderinta, nes tik teismas sprendžia, ar surinkti duomenys pripažintini įrodymais. Pasak jo, duomenų pripažinimas įrodymais – tai rezultatas, kuris gaunamas įvertinus jų liečiamumą, leistinumą ir tikrumą. Tuo tarpu pripažinus duomenis įrodymais, atliekamas įrodymų pakankamumo vertinimas, kuris susijęs su jų panaudojimo galimybėmis.

P. Ancelio nuomone, tam tikras įrodymų (šaltinių) sąrašas nėra blogybė, priešingai – teigiamas dalykas, per ilgą istorinį laikotarpį įsitvirtinęs baudžiamojo proceso teisėje. Teisės normose įvardijami įrodymai (šaltiniai) įrodinėjimo procesą daro tik skaidresnį ir suprantamesnį¹⁹. O tai, kad BPK atskiros dalys apibrėžia įrodymus (šaltinius), mes galime daryti tik prielaidas, nes jie pateikiami iš esmės anonimiškai²⁰.

Tačiau, galiojanti sąvoka susilaukė ne vien kritikos, tarkim Ugnė Arlauskaitė-Rinkevičienė pritaria, jog griežtas reglamentavimas (faktinių duomenų šaltinių sąrašo įstatyminis nustatymas) prieštarautų laisvo įrodymų vertinimo principui. Ji teigia: „tenka sutikti, kad ši įstatyminė nuostata, pagal kurią bet koks duomuo gali tapti įrodymu, jeigu jis atitinka tam tikrus reikalavimus, yra pakankamai pažangi, nes iš tiesų neįmanoma išsamiai apibrėžti viso sąrašo šaltinių, iš kurių gali būti gauta įrodinėjimui reikšminga informacija“²¹.

Žvelgiant praktiniu lygmeniu, paminėtina LAT pozicija šiuo klausimu. LAT „BPK normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikos apžvalgoje“ pateikė tokią įrodymų sampratą: tai įstatymų nustatyta tvarka gauti, BPK numatytais proceso veiksmis patikrinti, teisiamajame posėdyje išnagrinėti ir teismo pripažinti duomenys, kuriais vadovaujantis teismas daro išvadas dėl nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, šią veiką padariusio asmens kaltumo ar nekaltumo ir kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai.

¹⁷ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., Rinkevičius J., Švedas G., Jasaitis G., Merkevičius R. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 45-46.

¹⁸ Sabonis D. Vidinis įsitikinimas, kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus // Teisės problemos. 2006, Nr.2 (52). P. 56.

¹⁹ Ancelis P. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape // Jurisprudencija. 2006, Nr. 11 (89). P. 10.

²⁰ Ancelis P. Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas: monografija. Vilnius: Saulelė, 2007. P. 149- 150.

²¹ Arlauskaitė-Rinkevičienė U. Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai // Jurisprudencija. 2007, Nr. 4(94). P.76.

Apžvelgus šiuo metu galiojančią įrodymų sąvoką bei įvertinus jos kritiką ir siūlomus naujus apibrėžimus, darbo autorė laikosi nuomonės, jog išsamiausia įrodymų sąvoką pateikia LAT. Nors ši sąvoka iš pažiūros yra plati, gremėzdiška ir visiškai netinkama būti įtvirtinta įstatyme, tačiau čia sistemingai ir nuoseklia logine seka pateikti būtinieji duomenų požymiai ir jų procesinis virsmas įrodymais.

1.2. Įrodymams keliamų reikalavimų sistema

Atsižvelgiant į teisinę sistemą, skirtingą įstatyminį reglamentavimą, teismų praktiką teisės teoretikai ir praktikai išskiria nevienodas, nors tam tikrais aspektais ir sutampančias, J.Rinkevičiaus žodžiais tariant, “būtinąsias įrodymų savybes” (reikalavimus).

J.Rinkevičius išskiria dvi būtinąsias įrodymų savybes: leistinumą ir liečiamumą. Tačiau analizuodamas įrodymų vertinimą, taip pat nurodo ir įrodymų tikrumą bei pakankamumą.

R.Ažubalytė ir J.Zajančauskienė²², pasiremamos J.Rinkevičiaus mokymo leidiniais, skiria tris įrodymams keliamus reikalavimus: liečiamumą, leistinumą ir tikrumą. Analogišką reikalavimų išskyrimą galime rasti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo internetinėje svetainėje²³.

Reikšmingumą kaip įrodymams keliamą reikalavimą išskiria rusų autorius K. Orlov. Be šio minėto reikalavimo išskiriami dar keturi: sąsajumas, patikimumas, leistinumai, pakankamumas.

Visi šie mokslininkai minėtų reikalavimų turinį iš esmės apibrėžia vienodai.

Išanalizavusi minėtų autorių nuomones ir atmesdama įrodymų reikšmingumo reikalavimą (esant įtvirtintam laisvo įrodymų vertinimo principui, nėra jokių formalių taisyklių kuriam įrodymui reikėtų suteikti daugiau reikšmės - kiekvieno įrodymo reikšmingumas apsprendžiamas vadovaujantis logika), darbo autorė žemiau išskyrė įrodymams keliamų reikalavimų sistemą, kuria remiantis toliau analizuos pasirinktą temą:

1. Įrodymų liečiamumas – tai jų turinio ir įrodinėjimo dalyko arba kitų duomenų, turinčių reikšmės teisingai bylą išspręsti, ryšys. Įrodymais gali būti laikomi tik tie duomenys, kuriais įrodinėjama bent viena bylai reikšminga aplinkybė.

Sprendžiant įrodymų liečiamumo klausimą, paprastai yra atsižvelgiama į galimybę panaudoti tuos duomenis bent vienam iš šių tikslų: a) aplinkybėms, sudarančioms įrodinėjimo dalyką, nustatyti; b) tarpiniams faktams, duomenims nustatyti bei išaiškinti;

²²Ažubalytė R., Zajančauskienė J. Baudžiamojo proceso teisė. Bendrosios dalies kurso tezės. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2006. P. 47 – 48.

²³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo internetinėje svetainėje http://www.lat.lt/default.aspx?item=tn_liteko&lang=1, prisijungimo laikas: 2009 gruodžio 12d.

- c) kitiems įrodymams surasti; d) kitų įrodymų tikrumui ir išsamumui patikrinti; e) tiriamoms versijoms patvirtinti ar paneigti.
2. Leistinumas rodo duomenų tinkamumą naudoti įrodinėjimo procese, tai jų tinkamumas formos atžvilgiu. Įrodymai yra laikomi atitinkančiais leistinumo kriterijus, jei jie yra gauti teisėtais būdais, metodais ir iš teisėtų šaltinių.

Leistinumas įrodymams kelia šiuos reikalavimus: a) įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie yra gauti įstatymo nustatyta tvarka ir kurie yra užfiksuoti atitinkamuose nurodytuose šaltiniuose; b) turi būti žinoma informacijos kilmė ir galimybė ją patikrinti, tai yra duomenys, gauti kitų, įstatymų nustatyta tvarka yra tikrinami; c) turi būti laikomasi specialių duomenų rinkimo ir informavimo taisyklių; d) yra būtina laikytis visų procesinės formos reikalavimų, kurie garantuoja informacijos tikrumą ir išsamumą.

3. Duomenų tikrumas - patikimumas. Patikimais laikomi įrodymai, kurių tikrumas nekelia abejonių. Šia reikalavimas glaudžiai susijęs su leistinumu, kadangi tam tikri leistinumo reikalavimai turi užtikrinti įrodymų patikimumą, tikrumą. Taip pat vertinama, ar šie duomenys realiai egzistuoja objektyvioje tikrovėje, ar nėra įsivaizduojami.
4. Duomenų pakankamumas reiškia, kad surinktų įrodymų, kaip visumos, pakanka padaryti patikimas išvadas. Čia kalbama apie įrodymus kaip visumą, o ne apie kiekvieną įrodymą atskirai. Nėra jokių formalių taisyklių, kada laikoma, jog įrodymų pakankamai, kiekvienas atvejis vertintinas individualiai.

Kaip buvo minėta, tam, kad geriau suvoktume esamą situaciją, buvo atliktas empirinis tyrimas. Šio tyrimo metu analizuotas septyniasdešimt penkios LAT nutartys, kuriose pasisakyta įrodymams keliamų reikalavimų klausimų (Diagrama Nr.:1). Ištyrus nustatyta, jog septyniolikoje LAT nutarčių buvo pripažinta, kad žemesnių instancijų teismai daro pažeidimus, kurie laikytini esminiais BPK pažeidimais, sukliudžiusiais išsamiai išnagrinėti bylą. Tai sudaro net 22% tyrimo nutarčių, nuo 2008 birželio 8 dienos iki 2010 liepos 19 dienos.

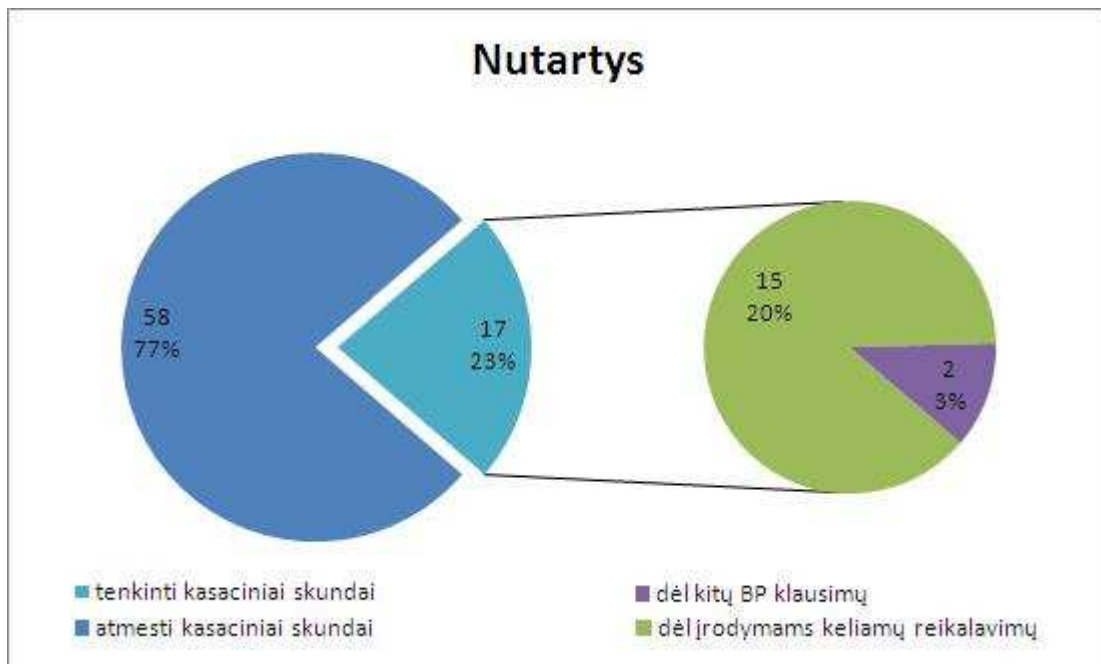

Diagrama Nr.: 1

Žemiau pateiktoje diagramoje matome, kiek kartų kasaciniuose skunduose buvo ginčytas konkretus reikalavimas (tik jis vienas) ir kiek buvo kasacinių skundų, kuomet buvo ginčijami keli reikalavimai (jų pažeidimai) (Diagrama Nr.: 2).

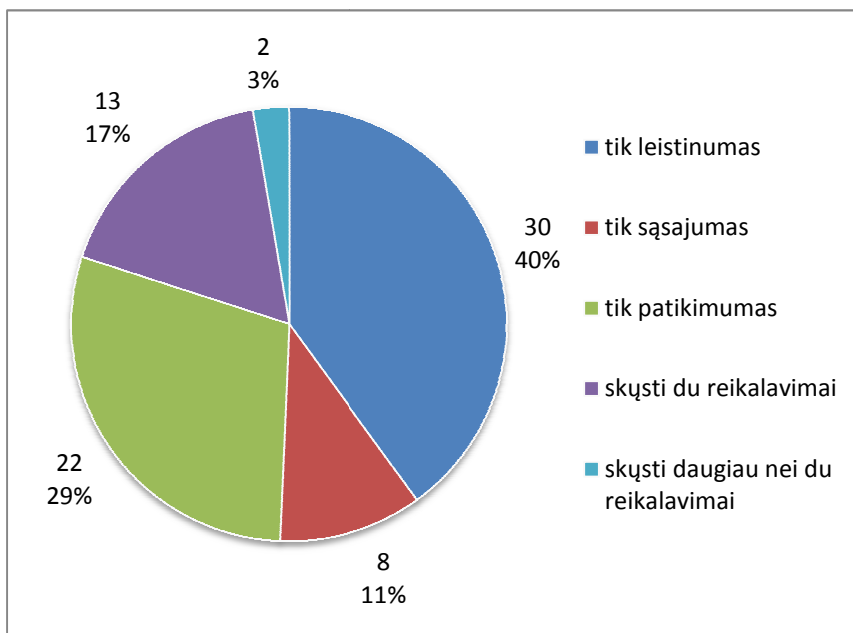

Diagrama Nr.: 2

Nors mūsų BPK jau galioja beveik dešimtmetį, LAT yra apibendrinęs 2004 - 2006 m. nutartis, o nuo to laiko yra priimta ne viena nauja LAT nutartis, įrodymams keliamų reikalavimų klausimu, tačiau tyrimas parodė, jog iki šiol ši norma yra suprantama ir taikoma skirtingai. Toks normos taikymas neprideda prie teisingumo vykdymo užtikrinimo.

Pažymėtina, jog šiame darbe, kalbėdami apie įrodymams keliamus reikalavimus, remsimės „tradiciniu“ supratimu, jog tiek duomenims, tiek įrodymams, jų vertinimo ir patikrinimo procesui keliami tie patys reikalavimai. Todėl toliau darbe, kalbėdami apie įrodymams keliamus reikalavimus, vartosime vieną terminą „įrodymai“, nepriklausomai nuo baudžiamojo proceso stadijos. Tai padės išvengti neaiškumų.

2. ATSKIRŲ ĮRODYMAMS KELIAMŲ REIKALAVIMŲ TURINYS

2.1. Įrodymų sąsajumas (liečiamumas)

2.1.1. Sąsajumo (liečiamumo) samprata

Įrodymų sąsajumo reikalavimas įtvirtintas BPK 20 straipsnio 3 dalyje, kuri nurodo, jog įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai.

Įrodymų sąsajumas – tai jų turinio ir įrodinėjimo dalyko (įrodinėtinų byloje aplinkybių) arba kitų duomenų, turinčių reikšmės bylą ištirti, ryšys, kuris iš pradžių gali būti tik tikėtinas, o tolesnėje proceso eigoje jis patikslinamas ir konkretizuojamas remiantis visos byloje surinktos medžiagos, aplinkybių analize. Ryšių formos tarp duomenų, galinčių turėti įrodomąją reikšmę, ir įrodinėtinų baudžiamojoje byloje aplinkybių būna labai įvairios. Fakto įrodomąją reikšmę gali apspręsti jo priežastinis ryšys su bent viena iš aplinkybių.

K. Orlov aptardamas įrodymų sąsajumo reikalavimą pažymi, jog tai - įrodymų turinio tinkamumas. Įrodymas bus sąsajus, jei jis suteiks informaciją apie kokius nors faktus ar aplinkybes, turinčias reikšmės bylai teisingai išspręsti. Informacija gali būti:

- apie bet kokias aplinkybes, įeinančias į įrodinėjimo dalyką,
- apie kitas svarbias aplinkybes, pagrindžiančias aplinkybes, įeinančias į įrodinėjimo dalyką,
- apie kitus įrodymus - jų buvimą ar nebuvimą, jų leistinumą ar neleistinumą²⁴.

Kaip pastebi A. Belkin, kalbant apie įrodymų sąsajumą, svarbu suvokti jų ryšį su įrodinėjimo dalyku ir kitomis bylai svarbiomis aplinkybėmis, kurių nustatymas būtinas teisingumo įgyvendinimui. Įrodymų sąsajumas yra jų savybė patvirtinti arba paneigti bylai reikšmingas aplinkybes²⁵.

Anot P. Danisevičiaus ir A. Liako, įrodymų sąsajumo klausimo išsprendimas turi reikšmę šiems trimis aspektams:

1. Kaltinamųjų ir visų kitų proceso dalyvių teisėms ir teisėtiems interesams apginti. Kiekvienas baudžiamojo proceso dalyvis turi konkrečiai žinoti, kas įrodinėtina byloje, kurie faktiniai duomenys liečia bylą:
 - a. įtariamasis turi konkrečiai žinoti, kuo jis įtariamasis, nuo ko turi gintis;

²⁴Orлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научнопрактическое пособие. Москва: Проспект, 2000. Р 40 – 41.

²⁵Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. Москва: Норма, 2005. Р. 42.

- b. bylą tiriantis pareigūnas privalo žinoti įrodinėjimo ribas ir apimtį, t.y. tai, kas liečia konkrečią bylą, individualiai pareikštą įtarimą;
 - c. ekspertai turi daryti išvadą iš konkrečių byloje išspręstinių klausimų;
 - d. liudytojas parodo tik apie aplinkybes, liečiančias bylą, taip pat apie aplinkybes, charakterizuojančias įtariamąjį ir nukentėjusįjį bei jų tarpusavio santykius.
2. Teisėtumo interesams. Jeigu į baudžiamosios bylos tyrimą būtų įtraukti pašaliniai faktai, nesusiję su byla, tai iškraipytų bylos esmę, apsunkintų bylos nagrinėjimą.
3. Proceso laiko ekonomijai, praktikos sumetimams. Bylos perkrovimas neesminėmis, bylą neliečiančiomis aplinkybėmis užtęstų jos sprendimą – todėl įrodinėjimo procesas ribojamas tik:
- a. aplinkybėmis, liečiančiomis bylą, turinčiomis reikšmės jos išaiškinimui, ir
 - b. aplinkybėmis, kurių įrodinėjimas pagal baudžiamąjį ir baudžiamojo proceso įstatymus yra būtinas ir galimas²⁶.

D. Sabonis analizuodamas liečiamumo reikalavimą pažymi, kad, „atsižvelgiant į BPK, egzistuoja trys duomenų liečiamumo vertinimo momentai: visų pirma, duomenys turi patvirtinti ar paneigti bent vieną aplinkybę; antra, nustatinėjama aplinkybė privalo turėti reikšmės bylai išspręsti teisingai; trečia, nors įrodymų teorijoje pažymima, jog duomenys, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną tyrimo metu iškeltą versiją, jie privalo būti pripažįstami kaip liečiantys bylą. Tokie duomenys pagal galiojantį BPK tik gali, tačiau neprivalo būti įrodymais, o kiekvienu atveju, ar duomenys laikytini įrodymais, sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla“²⁷.

Kaip jau buvo minėta, įrodymais gali būti laikomi tik tokie duomenys, kurie padeda nustatyti bent vieną bylai reikšmingą aplinkybę. Baudžiamoji byla neturi būti perkrauta informacija, nenaudinga sprendžiant baudžiamojo proceso metu būtinus spręsti klausimus. Kokios aplinkybės laikomos reikšmingomis bylai, įstatymai tiesiogiai ir aiškiai nenustato. Tai, kas konkrečiai turi būti įrodinėjama tam tikroje byloje, priklauso tik nuo toje byloje sprendžiamų klausimų. Tačiau pagrindinius klausimus, pavyzdžiui, kaltės nustatymo bei bausmės skyrimo, ar nusikalstama veika tikrai buvo padaryta, baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas turi spręsti visada, todėl kiekvienoje byloje reikšmingomis aplinkybėmis laikomos:

- 1) veikos padarymo aplinkybės (vieta, laikas, būdas ir kt.);

²⁶ Danisevičius P., Liakas A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. Vilnius: VU, 1971. P. 28-29.

²⁷ Sabonis D. Vidinis įsitikinimas, kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus // Teisės problemos. 2006, Nr.2 (52). P. 47.

- 2) baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens kaltę įrodančios ar paneigiančios aplinkybės;
- 3) atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės;
- 4) aplinkybės į kurias turi būti atsižvelgiama skiriant bausmę ar poveikio priemonę;
- 5) aplinkybės, pagal kurias nustatinėjamas nusikalstama veika padarytos žalos dydis ir kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą²⁸.

Nagrinėjant ir tiriant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas gali tekti įrodinėti ir kitas aplinkybes, pvz., papildomas aplinkybes reikia įrodinėti bylose, kuriose kaltinamajam būtina skirti priverčiamąsias medicinos priemones (BPK 395 straipsnis).

2.1.2. Sąsajumo vertinimo kriterijai: teorija ir praktika

Apibendrinus teismų praktiką pastebėta, jog dažniausiai apibūdinant sąsajumo reikalavimą apsiribojama tik BPK 20 straipsnio 3 dalyje pateikta konstrukcija, nedetalizuojant atskirų reikalavimo tikslų: „BPK 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai teisingai išspręsti“²⁹ tačiau, pasitaiko atvejų, kuomet aiškiau konkretizuojama, kokiam konkrečiau iš žemiau išvardintų tikslų įrodymas pasitarnavo.

Išanalizavus teisės mokslininkų³⁰ nuomones, darbo autorė jas apibendrina ir išskyrė keturis sąsajumui keliamus tikslus. Sprendžiant įrodymų sąsajumo klausimą, būtina atsižvelgti į galimybę jų informaciją panaudoti bent vienam iš šių tikslų:

1) Aplinkybėms, sudarančioms įrodinėjimo dalyką, nustatyti;

Įrodinėjimo dalykas - tai visuma aplinkybių, kurias reikia įrodyti kiekvienoje byloje. Šias aplinkybes jungia tai, kad jos turi teisinę reikšmę byloje, pvz.: reikšmę veikos kvalifikavimui, bausmės skyrimui ir t.t. Taigi, tai faktinių aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamą veiką bei kaltininką ir turinčių teisinę reikšmę bylos išsprendimui, visuma.

Žemiau pateiktoje nutartyje, anot kasatorius, pirmosios instancijos teismo nuosprendis buvo surašytas teisingai: teismas konstatavo, kad R. L. veika nutrūko rengimosi stadijoje, išvada buvo pagrįsta bylos duomenimis, priešingai nei apeliacinės instancijos. Apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nukrypo į kitus įrodinėjimo aspektus, neturinčius nieko bendra su siurblio vagyste (nusikalstamos veikos dalyku):

²⁸ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P.170.

²⁹ LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.6.2., 2.1.7.2., 2.1.7.4.

³⁰ Ažubalytė R., Белкин А.Р. Орлов Ю. К. ir kt.

„Pagal BPK 20 straipsnio 3 dalį įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai. Asmenų parodymai yra duomenų apie įrodinėtinas aplinkybes šaltinis, jais gali būti įrodinėjamos visos aplinkybės, turinčios reikšmės bylai išspręsti teisingai. Kasatoriaus teiginiai, kad apeliacinės instancijos teismas rėmėsi liudytojų V. U., V. Ž. ir R. R. parodymais, kurie yra neinformatyvūs, t.y. nereikšmingi sprendžiant klausimą, **ar vagystės dalykas – siurblys buvo išneštas iš parduotuvės**, yra nepagrįsti. V. U. davė parodymus apie R. L. ikiteisminio tyrimo metu vykusios apklausos aplinkybes, R. R. – kad siurblys parduotuvėje nebuvo rastas, V. Ž. – kad laiko tarpas nuo to momento, kai R. L. buvo perduotas siurblys, iki jo išėjimo iš parduotuvės buvo labai trumpas, bei kitas aplinkybes, kurios bylai išspręsti teisingai yra aiškiai reikšmingos. Iš ankstesniu nuosprendžiu nuteisto I. K. parodymų matyti, kad jam jokių abejonių dėl to, jog R.L. galėjo nepadaryti to, kas buvo sutarta, – neišnešti siurblio iš parduotuvės, nekilo”³¹.

2) Tarpiniams faktams, kurie įrodinėtinas byloje aplinkybes sieja su kitais, tyrimo metu paaiškėjusiais duomenimis, išaiškinti;

Tarpiniai faktai – aplinkybės, buvusios prieš nagrinėjamą įvykį, atsiradusios kartu su įvykiu ar susiklosčiusios kaip nagrinėjamo įvykio padarinys³². Čia tikslinga kalbėti apie netiesioginius įrodymus, kadangi netiesioginis įrodymas - tai toks įrodymas, kuriuo įrodinėjamas tarpinio fakto buvimas. Atitinkamai vėliau įrodinėjama įrodinėjimo dalyko elementu esanti aplinkybė. Žemiau pateikta LAT nutartis puikiai iliustruoja aptariamą aspektą:

„Kasaciniame skunde nepagrįstai teigiama, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesiniai sprendimai grindžiami prielaidomis. BPK 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai. Reikšmingos bylai aplinkybės gali būti nustatomos tiek tiesioginiais, tiek netiesioginiais įrodymais. **Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai šioje byloje faktą, kad būtent nuteistasis A. A. fekalijomis apipylė nukentėjusįjį, grindė tiesioginiais** (tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisme duodamas parodymus, ikiteisminio tyrimo metu dalyvaudamas parodymų patikrinimo vietoje bei akistatoje su nuteistuoju A. A. nukentėjusysis D. V. nurodė, kad nusikalstamas veikas padarė būtent A. A.) **ir netiesioginiais** (t. y. liudytojo A. S. parodymais nuo pat pirmosios apklausos momento apie tai, kad nukentėjusysis pasakęs jam, atėjusiam į kabinetą, jog būtent kasatorius padarė nusikalstamas veikas, taip pat viso proceso metu šis liudytojas parodė, kad būtent kasatorių matė nubėgantį nuo kabineto, kuriame buvo

³¹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–364/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.2., 2.1.7.4.

³²Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 187.

padarytos dvi nusikalstamos veikos; taip pat liudytojo M. K. parodymais – jam nukentėjusysis pasakęs, kad A. A. apipylė jį fekalijomis; liudytojo R. R. parodymais tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisme, kad šis girdėjęs nukentėjusį po įvykio sakant, jog A. A. „bus šakės“; liudytojų R. R. ir D. P. parodymais nustatyta, kad nuteistasis A. A. buvo trumpam pasišalinęs prieš nuteistųjų vakarinį patikrinimą; rašytiniais įrodymais – patalpų schemomis – nustatyta, kad per trumpą laiką įmanoma paslėpti indą, kaip nusikalstamos veikos įrankį **įrodymais**. Taigi akcentuotina, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai tinkamai vertino surinktus įrodymus“³³.

3) Patikrinti kitų įrodymų leistinumą, patikimumą ir t.t.;

Pateikiamoje nutartyje LAT pažymėjo ir apie kitokią nei įprasta parodymų funkciją, t.y. galimybę jais patikrinti kitus surinktus įrodymus:

„Nors pareigūnai per naktinio matymo prietaisus matė tik judančius žmones, jų veidų nematė, tačiau teismas, įvertinęs visus surinktus ir teisme išnagrinėtus įrodymus, įvykio aplinkybes, padarė pagrįstą išvadą, kad netikėti pareigūnų parodymais nėra jokio pagrindo. Jų parodymais nustatyta, kad į įvykio vietą pareigūnai atvyko apie 19.00 val., apžiūrėję vietovę įsitikino, kad joje pašalinių asmenų nėra. Automobilio variklio ir atplaukiančios valtys garsai pasigirdo vienu ir tuo pačiu metu. Iš atvažiavusio automobilio išlipo trys asmenys ir iš karto pradėjo krauti dėžes. Pakrautas automobilis išvažiavo, o dėžes į jį krovę asmenys buvo sulaikyti. Liudytojai V. P. ir A. U. parodė, kad I. P. tuoj po sulaikymo aiškino, jog buvo sulaikytas pasienio ruože dalyvaujant cigarečių kontrabandoje. Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje paminėti liudytojo ikiteisminio tyrimo pareigūnui duoti parodymai teisiamojo posėdžio metu buvo perskaityti vadovaujantis BPK 276 straipsnio 4 dalimi. **Šiais parodymais buvo patikrinti kiti byloje surinkti įrodymai** – sulaikymo operacijoje dalyvavusių liudytojų parodymai bei padėjo teismui formuojant savo vidinį įsitikinimą vertinant įrodymų visumą“³⁴.

4) Tiriamoms versijoms patvirtinti arba paneigti.

Versija – tai pagrįsta prielaida apie bylą liečiančius faktus, paaiškinanti tų faktų atsiradimą, jų tarpusavio ryšį ir reikšmę. Versijos padeda nustatyti dar nežinomus bylos faktus, pereiti nuo nepilno iki tikslaus tiriamų aplinkybių pažinimo.

Pastebėta, jog bene trečdalyje³⁵ nutarčių, kuriose nagrinėtas sąsajumo reikalavimas, buvo pasisakyta versijų paneigimo arba patvirtinimo klausimu. Šioje nutartyje kasatorius iškėlė

³³LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-294/2010,Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.2.

³⁴LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286/2010,Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1; 2.1.7.4; 2.3.4.6.2.

³⁵ t.y. daugiausia iš visų kitų minėtų aspektų.

versiją, jog V. L. (nukentėjusysis) turėjo galimybę rinktis, o jo žūtį lėmė jo paties veiksmai bei girtumas, už kuriuos kasatorius negali atsakyti:

„Kaip matyti iš kasacinio skundo turinio, neigiant priežastinį ryšį tarp R. P. padarytos nusikalstamos veikos ir kilusių padarinių – V. L. mirties (taip pat ir jam nustatytų sužalojimų) – daromos subjektyviais samprotavimais paremtos išvados, kad automobiliui krentant į upę jame buvęs V. L. negalėjęs susižaloti, o nuskendęs tik dėl to, kad, būdamas girtas, tinkamai neįvertino situacijos ir plaukė į kitą upės krantą, nes norėjęs pabėgti nuo krante buvusių policijos pareigūnų. Tokia nuteistojo R. P. versija motyvuotai paneigta pirmosios instancijos teismo nuosprendyje, kuriame konstatuota, kad R. P. padarė eismo įvykį – jo vairuojamas automobilis nuvažiavo nuo kelio, vertėsi į upę, o kartu važiuavęs V. L., kuris neblaivus miegojo automobilyje, buvo sužalotas automobiliui verčiantis į upę. Šių aplinkybių nustatymas grindžiamas bylos įrodymų visuma – liudytojų parodymais bei objektyviais duomenimis – automobilio apžiūros ir techninės būklės patikrinimo protokolu, kuriame užfiksuoti jo apgadinimai, teismo medicinos specialisto, ekspertizės akto išvadomis apie nukentėjusiajam prieš pat mirtį padarytus kūno sužalojimus, kurie galėjo atsirasti eismo įvykio metu atsitrenkus į automobilio vidaus įrangos dalis, eksperto G. S. paaiškinimais teismo posėdžio metu, kuomet jis patvirtino ekspertizės išvadas ir nurodė, jog kaltininko daroma prielaida apie nukentėjusiojo sužalojimų atsiradimo aplinkybes yra abejotina ir beveik neįtikėtina. Įvertinęs nustatytas faktines įvykio aplinkybes, atsižvelgęs į nukentėjusiojo būklę ir situaciją, į kurią jis pateko dėl avarijos, apylinkės teismas padarė išvadą, kad V. L. nuskendo dėl R. P. kaltės, t. y. jo padaryto eismo įvykio”³⁶.

Reikia pažymėti, kad norint pripažinti įrodymą liečiančiu byla, pakanka, kad jį būtų galima panaudoti bent vienam iš šių tikslų. Čia svarbu paminėti, jog įrodymai laikomi liečiamais, jei jie su aukščiau išvardintomis aplinkybėmis susiję ne tik pozityviai, bet ir negatyviai. Tačiau, jei įrodymas negali nei patvirtinti, nei paneigti nė vienos bylai reikšmingos aplinkybės, jis nepripažįstamas susijusiu ir turi būti atmestas. Tokios praktikos laikosi ir LAT: „Kasatorius nepagrįstai teigia, kad apeliacinės instancijos teismas, įvertindamas byloje surinktus įrodymus, pažeidė įrodymų vertinimo taisykles. Iš apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio matyti, kad teismas nagrinėjo D. O. parodymus apie tai, kad mikroautobuse, neteisėtai gabenusiame akcizais apmokestinamas prekes, jis atsidūrė atsitiktinai ir motyvuotai tokius jo parodymus atmetė dėl to, kad jie prieštarauja paties D. O. ikiteisminio tyrimo teisėjui duotiems parodymams, liudytojo D. P. parodymams ir logikai, nes pagal D. O. pateikiamą bylos aplinkybių aiškinimą R. J. pakvietė kartu vykdyti nusikaltimą ir aktyviai dalyvauti jo padaryme

³⁶LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–16/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.25.4.6, 2.1.2.9; 2.1.7.3, 2.3.6.4.5.1; 2.4.7.

visiškai atsitiktinį žmogų, kurį sutiko pakelėje. Iš liudytojo R. K. parodymų matyti, kad nuo pat sulaikymo pradžios D. O. tvirtino, jog mikroautobuse atsidūrė atsitiktinai, tačiau jis pats D. O. ir R. J. susitikimo ir įsėdimo į mikroautobusą nematė, todėl jo parodymai negali būti vertinami nei kaip patvirtinantys, nei kaip paneigiantys D. O. parodymus, kad mikroautobuse su neteisėtai gabenamomis akcizais apmokestinamomis prekėmis jis atsidūrė atsitiktinai“³⁷.

Atlikus empirinį tyrimą, nustatyta, jog, nagrinėjamu laikotarpiu, sąsajumo reikalavimas (jo pažeidimas) buvo ginčytas trylika kartų (Diagrama Nr.: 3). Dvylikoje nutarčių kasaciniai skundai atmesti konstatuojant, jog: „Kasacinės instancijos **teismas neturi pagrindo pripažinti, kad šie įrodymai neturi sąsajų su tiriamo įvykio aplinkybėmis ir netinkamai įvertinti**“³⁸.

Ir tik vienoje iš bylų skundas buvo tenkintinas iš dalies, pastebint, kad: „BPK 20 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys. Ne visada nusikaltimo aplinkybės ir veiką padariusio asmens kaltė yra nustatoma tiesioginiais įrodymais. Įrodinėjimas netiesioginiais įrodymais sudėtingesnis, tačiau jais taip pat gali būti grindžiama kaltė, jei tais įrodymais nustatyti tarpiniai faktai ir išvados tarpusavyje sujungti nuoseklia ir logiška grandine.[...] Išsamus bylos aplinkybių išnagrinėjimas suponuoja reikalavimą įvesti į šį procesą visas reikšmingas bylai aplinkybes, išnaudojant baudžiamojo proceso numatytas priemones joms gauti, permanentiškai sujungiant visus faktus į loginę visumą, [...]Kasaciniuose skunduose pagrįstai teigiama, kad motyvai dėl įrodymų žmonių nužudymo epizoduose apeliacinės instancijos teismo nutartyje surašyti pažeidžiant BPK reikalavimus. Teismas, padarydamas išvadas dėl R. Š. ir M. M. kaltės, akcentavo tik abejones dėl atskirų įrodymų, tačiau įrodymus vertino atskirai vieną nuo kito ir sprendime neišdėstė visų įrodymų analizės jų tarpusavio liečiamumo (susietumo) aspektu. Pavyzdžiui, teismas nutartyje nurodo, kad pagrįsti apkaltinamąjį nuosprendį vien tik liudytojos S. B. parodymais, nesant byloje kitų jos parodymus patvirtinančių įrodymų, negalima“³⁹. Šie pažeidimai pripažinti esminiais pažeidimais, sukliudžiusiais teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą bei priimti teisingą nuosprendį.

³⁷LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548/2009, Procesinio sprendimo kategorijos 2.1.7.1.; 2.1.7.2.; 2.1.7.4.; 2.3.6.3.1.; 3.1.17.

³⁸LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2009, Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.7.2; 2.4.7.

³⁹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32/2010, Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.7.1.; 2.1.7.2.; 2.1.7.4.

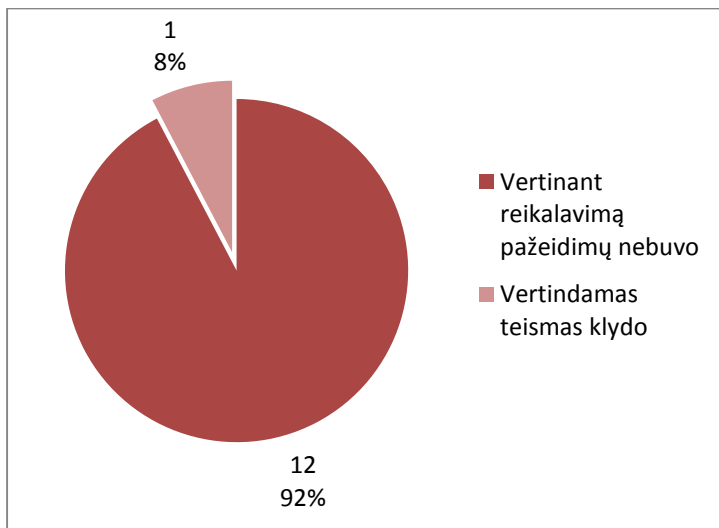

Diagrama Nr.: 3. Sąsajumo reikalavimo vertinimas

2.2. Įrodymų leistinumumas

2.2.1. Leistinumumo samprata

Be įrodymų sąsajumo savybės, surinkti duomenys turi atitikti ir įrodymų leistinumumo reikalavimą. BPK 20 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmams.

Įrodymų leistinumumas susijęs ne su įrodymų turiniu, o su jų *procesine forma*. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „įrodinėjimo priemonių leistinumumas – tai įrodymų procesinės formos, o ne jų turinio klausimas“⁴⁰. Taigi, įrodymų leistinumumo atžvilgiu svarbu ne kokią informaciją įrodymai teikia, o tai, kaip ir kur ta informacija yra užfiksuota, ar ją galima patikrinti.

Toliau, analizuodami įrodymų leistinumumo kriterijų, apžvelgsime, kaip jis apibrėžiamas teisės doktrinoje bei kokie kriterijai jam priskiriami. Reikia pažymėti, jog tai vienas labiausiai ir plačiausiai analizuojamų įrodymams keliamų reikalavimų.

K. Orlov leistinumą apibrėžia kaip įrodymų tinkamumą formos atžvilgiu. Leistinumumas reiškia tai, kad vertinant įrodymus yra laikomasi visų formalių reikalavimų, kurie paprastai yra numatyti įstatyme⁴¹. Jis išskiria keturis įrodymų leistinumumo aspektus:

- 1) Duomenys turi būti gauti tik įstatymų nustatyta tvarka. Šis reikalavimas taikomas tiek duomenų, esančių įrodymais, šaltiniams, tiek ir pačių įrodymų šaltiniams;

⁴⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7 punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915., <http://www.lrkt.lt/>

⁴¹Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научнопрактическое пособие. Москва: Проспект, 2000. P.42-43.

- 2) Įrodymų gavimo būdas turi būti teisėtas. Įrodymai turi būti surinkti tik įstatyme nustatytais būdais. Todėl turi būti laikomasi visų įstatyme nustatytų procesinių taisyklių. Įrodymais negali būti pripažinti parodymai, gauti panaudojant smurtą ar grasinimus, taip pat ir kitais neteisėtais būdais gauti duomenys;
- 3) Procesinis įforminimas. Visi įrodymai turi būti atitinkamu būdu įforminti. Jei tokio įforminimo nėra ar yra esminių pažeidimų, įrodymai pripažįstami neleistiniais, net jei gauti įstatymų nustatyta tvarka ir įrodymų gavimo būdas yra teisėtas;
- 4) Duomenis turi gauti atitinkamas subjektas, turintis įgaliojimus atlikti reikiamus veiksmus.

V. V. Zolotich teigimu, „įrodymų tikrinimas lestinumo požiūriu ir įrodymų, gautų pažeidus įstatymus, atmetimas neabejotinai laikomi pagrindine žmogaus teisių ir laisvių apsaugos garantija baudžiamajame procese, teisėto ir teisingo bylos išsprendimo garantija“⁴².

Šis autorius pateikia šiek tiek platesnį įrodymų lestinumo reikalavimo aspektų sąrašą nei K. Orlov, papildydamas jį dar dvejomis taisyklėmis. Anot V. V. Zolotich, įrodymų lestinumo principą baudžiamajame procese įtvirtina šios šešios taisyklės:

- 1) Tinkamo subjekto taisyklė: įrodymą turi gauti atitinkamas subjektas, t.y. asmuo, turintis įgaliojimus atlikti tuos procesinius veiksmus, kurių metu tie įrodymai gaunami.
- 2) Tinkamo šaltinio taisyklė: įrodymai turi būti gauti tik iš šaltinių numatytų įstatyme.
- 3) Atitinkamos procedūros taisyklė: įrodymai turi būti gauti laikantis atitinkamų procedūrų, t.y. atitinkami procesiniai veiksmai, jų eiga ir rezultatų fiksavimo tvarka turi būti atliekami laikantis įstatyme nustatytos tvarkos.
- 4) „Užnuodyto medžio vaisiaus“ taisyklė: įrodymai pripažįstami neleistiniais, jei jie gauti kitų įrodymų, gautų pažeidus įstatymus, pagrindu.
- 5) Įrodymų pripažinimo neleistiniais taisyklė, kai neaiški įrodyme esančių duomenų kilmė: įrodymai pripažįstami leistiniais, jei aiški juose esančių duomenų kilmė ir jie gali būti patikrinti.
- 6) Neteisingo išankstinio įsitikimo taisyklė: ši taisyklė skirta apsaugoti prisiekusiųjų teismo dalyvius nuo įrodymų, kurie galėtų neigiamai paveikti jų objektyvumą, lemtų įstatymams prieštaraujančių sprendimų priėmimą, t.y. sprendimų, kurie gali būti priimami ne vadovaujantis atitinkamais teisiniais principais, bet emocijų ar neteisingo išankstinio įsitikinimo pagrindu (taisyklė taikoma šalyse, kuriose egzistuoja prisiekusiųjų teismai)⁴³.

N. A. Vlasovos teigimu, tam, kad įrodymai būtų pripažinti leistiniais, leistini turi būti ir:

⁴²Золотых. В. В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. Ростов-на-дону: Феникс, 1999. Р.6.

⁴³Ten pat.

1) *Informacijos nešėjas – asmuo ar daiktas.* Įstatymo nustatytais atvejais draudžiamai įrodymais laikyti ir naudoti duomenis apie faktus, susijusius su informacijos nešėjo nepakankamumu, t.y. įrodymų šaltinio teisėtumas patvirtinamas vertinant ne tik jo atitikimą procesinės formos reikalavimams, bet ir vertinant duomenų (gautos informacijos) šaltinį - subjektą ar materialų objektą, pateikusį duomenis, informaciją. Baudžiamojo proceso teorijoje bei praktikoje keliamas klausimas, ar galima atlikti proceso veiksmus su sutrikusios psichikos įtariamaisiais/kaltinamaisiais ir asmenimis, kuriems taikomos priverčiamosios medicinos priemonės.

BPK neįtvirtintas griežtas draudimas atlikti proceso veiksmus su tokiais asmenimis, todėl darytina išvada, kad jeigu asmens psichikos būklė leidžia, galima atlikti bet kokius proceso veiksmus (tiek tuos, kuriuose asmens vaidmuo pasyvus, tiek tuos, kuriuose – aktyvus), o tokių asmenų proceso veiksmų metu gauti parodymai turėtų būti ne atmetami, o vertinami remiantis įrodymų visetu⁴⁴.

2) *Įrodinėjimo subjektas.* Teisę atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus su tikslu gauti atitinkamus duomenis turi teisę tik ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuriam pavesta toje byloje atlikti ikiteisminį tyrimą, prokuroras. Kai kuriuos veiksmus atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas;

3) *Įrodymo šaltinis.* Įrodymas tik tada bus leistinas, jeigu yra gautas iš baudžiamojo proceso įstatymo nustatyto šaltinio. Iš anoniminių šaltinių gauti duomenys negali būti pripažinti įrodymais;

4) *Įrodymo gavimo būdas.* Įrodymus galima gauti atliekant ikiteisminio tyrimo bei kitus procesinius veiksmus. Jie negali būti gauti atliekant veiksmus, nenustatytus įstatyme. Ikiteisminio tyrimo veiksmai griežtai reglamentuoti baudžiamojo proceso įstatymo;

5) *Įrodymo įtvirtinimo būdas.* Įrodymas turi būti užfiksuotas tiksliai laikantis įstatymo. Jeigu procesiniai dokumentai surašyti pažeidžiant galiojančias teisės normas, gauta informacija praranda įrodomąją reikšmę⁴⁵.

Anot, P. A. Lupinskajos, įrodymų leistinumas suprantamas dviem aspektais: leistini yra tik tie įrodymai, kurių turinys tiesiogiai liečia nagrinėjamą bylą ir turi reikšmės įrodant konkrečią bylą. Autorės nuomone, įrodymų leistinumas ir liečiamumas yra tiesiogiai susiję⁴⁶.

Yra dar viena įdomi nuomonė žvelgiant iš praktinės pusės teigianti, kad leistinumo klausimas būdingas ne patiems duomenims (įrodymams), bet veiklai jį panaudojant. Šiuo atveju,

⁴⁴Kanapeckaitė J. Galimybė atlikti proceso veiksmus su asmenimis, turinčiais psichikos trūkumą (sutrikimų), ir gautų duomenų įrodomoji reikšmė // Jurisprudencija. 2005, Nr. 77 (69). P. 19.

⁴⁵Власова Н.А. Досудебное производство в уголовном процессе. Москва: Юрмис, 2000. P. 44-45.

⁴⁶Лупинская П. А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации. Москва, 2005. P. 72.

S.Pašyn teigia, jog įrodinėjimo proceso duomenys, pvz., neleistini kaltinamajam, tačiau leistini gynybai, duomenys leistini vienoje ikiteisminio tyrimo stadijoje yra leistini ir kitose stadijose⁴⁷.

Visi minėti autoriai išskiria daugiau ar mažiau sutampančius įrodymų leistinumą kriterijaus aspektus. Taigi, apibendrinami, tai kas buvo išdėstyta, galime pasiremti J. Rinkevičiaus nuomone, jog įrodymų leistinumą įvertinimas - tai nustatymas, kad jie yra gauti teisėtai metodais iš teisėtų šaltinių⁴⁸. Tam reikia išspręsti šiuos klausimus:

- 1) Ar atitinkamų faktinių duomenų šaltinis yra numatytas įstatyme;
- 2) Ar nebuvo pažeisti baudžiamojo proceso įstatymai renkant bei vertinant šiuos faktinius duomenis;
- 3) Jeigu buvo procesinių pažeidimų, tai kokią jie turėjo įtaką informacijos tikrumui ir išsamumui;
- 4) Ar faktiniams duomenims nustatyti buvo panaudojami visi reikiami šaltiniai. Įrodymų leistinumą nustatymas yra būtina jų tikrumo įvertinimo sąlyga.

2.2.2. Leistinumą vertinimo kriterijai: teorija ir praktika

Grįžtant prie BPK 20 straipsnio 4 dalies pažymėta, jog įrodymais gali būti tik *teisėtai* būdais gauti duomenys, kuriuos *galima patikrinti* BPK numatytais proceso veiksmais. Tokiu būdu vėlgi skiriami trys duomenų *leistinumą* vertinimo momentai:

- 1) Duomenys privalo būti gauti teisėtai būdais.
- 2) Duomenis turi būti galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais.
- 3) Net ir atitinkantys pirmas dvi sąlygas duomenys gali, tačiau neprivalo būti pripažinti įrodymais.

Nagrinėdami šį klausimą analizuosime pirmuosius du kriterijus atsižvelgdami į G. Godos nuomonę. Būtent šie kriterijai struktūrizuoti apibendrinami lyg šiol minėtus aspektus, darbo autorės nuomone, geriausiai atskleidžia leistinumą reikalavimą.

- **Aptardamas pirmąjį kriterijų G. Goda nurodo sąlygas, kurioms esant duomenys laikomi gauti teisėtai būdais, čia jis akcentuoja du svarbius šio kriterijaus aspektus:**

Pirma, teisėtai būdais gautais duomenimis laikomi duomenys, surinkti atliekant BPK ar kituose teisės aktuose numatytus veiksmus, vadinasi, duomenys turi būti gauti įstatymų nustatyta tvarka;

⁴⁷Пашин С. Теоретические основы допустимости материалов в качестве доказательств. Москва, 1998. P 44-45.

⁴⁸Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Vilnius: VU, 1990. P. 37.

Pagrindiniu kriterijumi vertinant įrodymų kokybę, jų leistinumą turėtų tapti ne jų forma, o gavimo priemonės. Vienas iš reikalavimų, keliamų įrodymų gavimo priemonėms, yra tas, kad jos būtų formaliai įtvirtintos įstatymo, t.y. įrodymai turi būti gaunami įstatymo nustatyta tvarka. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne vienoje nutartyje yra konstatavęs, jog baudžiamasis procesas Lietuvoje vyksta BPK nustatyta tvarka, t.y. BPK yra pagrindinis teisės aktas, kuriuo remiantis turi būti gaunami įrodymai.

Analizuodami LAT nutartis, pastebėjome, kad teismas pažymi, jog BPK yra ne vienintelis įstatymas, kuriuo remiantis gali būti renkami duomenys. Tokiu būdu yra pripažįstama, jog BPK yra nors ir pagrindinis, tačiau ne vienintelis teisės aktas, kurio nustatyta tvarka gali būti gaunami įrodymai.

*„BPK 20 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad įrodymais baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys. **Pagrindinis įstatymas, nustatantis duomenų, galinčių būti įrodymais, gavimo tvarką, yra Baudžiamojo proceso kodeksas. Tačiau BPK – ne vienintelis įstatymas, kurio nustatyta tvarka gaunami įrodymai. Taip pat BPK neišvardija įstatymų, kuriais remiantis gauti duomenys gali būti pripažįstami įrodymais**“⁴⁹.*

Pripažįstama, kad „absoliuti dauguma įrodymų gaunama taikant BPK normas“⁵⁰, tačiau vartojama daugiskaitos forma „įstatymų“ rodo, kad įrodymais gali būti ne tik baudžiamojo proceso kodekso tvarka ir pagrindu gauti duomenys, bet ir tie duomenys, kurie surinkti atliekant ir kituose teisės aktuose numatytus veiksmus. Čia galima paminėti jau tradiciniu tapusį pavyzdį, kuomet gynėjas gali reikalingus gynybai dokumentus gauti naudodamasis LR advokatūros įstatymo⁵¹ 44 straipsnyje numatytais teisėmis: gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų veiksmingoms teisinėms paslaugoms teikti reikalingą valstybės ir savivaldybių turimą ir kontroliuojamą informaciją, dokumentus; savarankiškai rinkti teisinėms paslaugoms teikti reikalingus duomenis; susipažinti su teismų ir kitų institucijų, nagrinėjančių ginčus ir skundus, praktika ir kt. Gynėjo galimybė dalyvauti renkant reikšmingus baudžiamajai bylai duomenis įtvirtinta BPK 17 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad „gynėju laikomas asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka teikia teisinę pagalbą įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam ar išteisintajam, gina jų teises ir interesus“.

Natūralu, jog dalis reikšmingų bylai duomenų gali būti surinkti tik atliekant operatyvinius veiksmus, dažnai įprastais metodais būna neįmanoma atskleisti nusikalstamas veikas arba tai

⁴⁹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-564/2009, Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.7.1, 2.2.1.2, 2.2.1.6.

⁵⁰Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005. P. 171.

⁵¹Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632., <http://www.infolex.lt/tp/>

padaryti labai sunku. Paprastai tai yra patys sunkiausi, gerai organizuoti ar labai latentiški nusikaltimai, keliantys realų pavojų daugelio žmonių, visuomenės ar net valstybės saugumui“⁵².

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime „Dėl LR operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ pažymėjo, kad „ikiteisminis tyrimas apima ir operatyvinę veiklą [...] Operatyviniais veiksmais gauta informacija Baudžiamojo proceso kodekso nustatytais atvejais ir tvarka gali būti panaudota kaip įrodymai baudžiamojoje byloje“⁵³. Taip pat Operatyvinės veiklos įstatyme tiesiogiai nustatyta galimybė naudoti operatyvinės veiklos rezultatus baudžiamajame procese: „Išslaptinta operatyvinė informacija įstatymų nustatyta tvarka gali būti išslaptinama ir panaudojama baudžiamajame procese. Jeigu tokia informacija panaudojama baudžiamajame procese, turi būti surašomas protokolas dėl operatyvinių veiksmų atlikimo“.

Vertinant įrodymus, gautus Operatyvinės veiklos įstatymo, Policijos veiklos įstatymo ir panašių teisės aktų nustatyta tvarka, svarbu paminėti LAT poziciją, jog kitais įstatymais bei teisės aktais turėtų būti remiamasi tik tada, jei duomenys yra gaunami iki baudžiamojo proceso pradžios arba už baudžiamojo proceso ribų.

Atskiro aptarimo reikalauja duomenų, gautų OVĮ⁵⁴ nustatyta tvarka, leistinumą patikrinimas. Pagal LAT nutartyse formuojamą teismų praktiką, teismas, nagrinėjantis bylą, kurioje kaltinimas grindžiamas duomenimis, gautais atliekant operatyvinį tyrimą, privalo patikrinti tris pagrindinius aspektus:

- 1) Ar buvo teisinis ir faktinis pagrindas operatyvinio tyrimo veiksams atlikti;
- 2) Ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant Operatyvinės veiklos įstatyme nustatytos tvarkos;
- 3) Ar duomenis, gautus atliekant operatyvinį tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK numatytais veiksmais⁵⁵.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105., <http://www.lrkt.lt/>

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2633., <http://www.infolex.lt/tp/>

⁵⁵ Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika Nr. 27. http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=32350

Atkreiptinas dėmesys, jog vienas opiausių praktinių klausimų, šiuo metu yra įrodymų leistinumą klausimas, kuomet atliekami operatyviniai veiksmai, tai parodo ir atskirų LAT nutarčių analizė. Dėl OVĮ pažeidimų atliekant operatyvinius veiksmus yra ne viena nutartis⁵⁶, tai bene dažniausias kasacinio skundo argumentas. Daugiausia diskusijų kelianti problema - provokacijos faktas NVIM. Tačiau išanalizavę tyrimui pasirinktas LAT nutartis pastebime, jog vos vienoje nutartyje teismas pripažino, jog atliekant operatyvinį tyrimą buvo pažeisti teisės aktai, konkrečiau šiuo atveju - duomenys buvo gauti provokuojant asmenį:

„Apeliacinės instancijos teismo išvada dėl apgaulingo veikos pobūdžio iš dalies pagrįsta neleistiniais įrodymais. Pirmiausia tai pasakytina apie duomenis, gautus atliekant operatyvinį tyrimą – organizuojant I. K. ir R. C. susitikimą su J. K. ir A. K. prie motelio „S.“ bei fiksuojant jų pokalbį techninėmis priemonėmis (T. 1, b.l. 78-113). Apeliacinės instancijos teismas rėmėsi šiomis priemonėmis užfiksuota informacija, patvirtinančia pinigų reikalavimą iš I. K. dėl neva buvusių problemų tikrinant krovinius Lietuvos Respublikos muitinėje ir dėl to susidariusios skolos bei 200 JAV dolerių paėmimą iš jo. Kolegija konstatuoja, kad išvadų pagrindimas šiais duomenimis byloje nėra leistinas, nes tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai pripažino, kad šie duomenys gauti provokuojant J. K. nusikalsti. Tuo tarpu nustačius provokacijos faktą, visi įrodymai, gauti provokacijos metu, turi būti pripažįstami neleistiniais“⁵⁷.

Nagrinėjant provokacijos problemą, svarbu paminėti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Apie EŽTT praktikos svarbą Lietuvos teisei yra pažymėjęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime⁵⁸ : „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui“. Dar 1999 m. G. Goda nagrinėdamas EŽTT praktiką yra pastebėjęs, jog „Europos žmogaus teisių teismas ne kartą konstatavo, kad ir Vakarų Europos valstybės pažeidžia 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, nepaiso įrodymų leistinumą principo“⁵⁹.

⁵⁶LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.23.2; 2.1.7.1, ⁵⁶LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.19.4.; 2.1.7.1. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-478/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1, 2.1.7.4.1, 2.1.7.4.5.

⁵⁷LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.5.1, 2.1.7.1, 2.1.7.4.1, 2.1.7.4.5, 2.3.6.4.1.

⁵⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvines veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105., <http://www.lrkt.lt/>

⁵⁹Goda G. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Lietuvos Konstitucijos taikymo problemos // Teisės problemos. 1999, Nr. 3. P. 14.

1978 m. rugsėjo 6 dienos sprendime EŽTT pažymėjo, jog slaptos priemonės panaudojimas nėra nesuderinamas su Konvencijos 8 straipsniu, nes kaip tik dėl neskubėjimo pranešti priemonė tampa veiksminga⁶⁰.

Tačiau 1998 m. birželio 9 d. sprendime Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad „viešu interesu negalima pateisinti tokių įrodymų, kurie gauti peržengus slaptųjų tyrėjų/agentų ribas, t.y. išprovokavus nusikaltimą, panaudojimą. Policijos provokacijomis gautų įrodinėjimo priemonių naudojimas negali būti pateisinamas viešuoju interesu“⁶¹. Šiame sprendime Teismas pripažino, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, nes slaptieji tyrėjai/agentai pradėjo operatyvinę veiklą prieš pareiškėją, kuris jiems iki tol apskritai nebuvo žinomas.

Išvada apie provokaciją gali būti daroma net ir tuo atveju, kai valstybės pareigūnų skatinimas atlikti tam tikrus veiksmus nėra ypač intensyvus ar primygtinis (sprendimas *Teixeira de Castro prieš Portugaliją*⁶² byloje); taip pat ir tada, kai valstybės pareigūnai ar jų kontroliuojami asmenys su jau įtariamu asmeniu, kurį siekiama patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kontaktuoja ne tiesiogiai, o per tuo metu niekuo neįtariamus tarpininkus (sprendimas *Pyrgiotakis prieš Graikiją* byloje⁶³).

Įdomu tai, jog ir privatūs asmenys gali vykdyti pareigūnų užduotis, jei jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus ir pranešė apie gautus siūlymus atlikti nusikalstamus veiksmus (motyvai byloje *Milinienė prieš Lietuvą*⁶⁴, *Sequeira prieš Portugaliją*). Tačiau teisėsaugos įstaigų pareigūnai negali veikti kaip privatūs asmenys (sprendimas *Ramanauskas prieš Lietuvą*⁶⁵ byloje).

Svarbu ir tai, kad privačių asmenų veiksmai gali būti pripažinti provokacija, jei tie asmenys veikia kontroliuojami bei prižiūrimi pareigūnų ir skatina nusikalsti asmenį, apie kurio

⁶⁰ *Kass v. Germany* http://www.cnpd.public.lu/fr/legislation/jurisprudence/cedh/cedh_caselaw_dp_fr.pdf, prisijungimo laikas: 2010 gegužės 19d.

⁶¹ *Teixeira de Castro v. Portugal* // http://www.hrcr.org/safrica/arrested_rights/castro_portugal.html., prisijungimo laikas: 2010 gegužės 19d.

⁶² Ten pat.

⁶³ *Pyrgiotakis v. Greece* //

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=pyrgiotakis%20%20c.%20%20grece%20%2015100/06%20%2015100/06&sessionId=63187990&skin=hudoc-fr>, prisijungimo laikas: 2010 gegužės 19d.

⁶⁴ *Milinienė v. Lithuania* // <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/portal.asp?sessionSimilar=63186580&skin=hudoc-fr&action=similar&portal=hbkm&Item=2&similar=englishdocument>, prisijungimo laikas: 2010 gegužės 19d.

⁶⁵ *Ramanauskas v. Lithuania* //

<http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Vanyan%20%20c.%20%20Russie%20%2074420/01&sessionId=63187843&skin=hudoc-fr>, prisijungimo laikas: 2010 gegužės 19d.

nusikalstamą veiką jokių konkrečių duomenų neturima (sprendimas *Vanyan prieš Rusiją*⁶⁶ byloje).

Taigi, “valstybės institucijos negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės specialiosioms tarnyboms kurstyti, provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti“⁶⁷.

Atskirą gautų duomenų leistinumą sudaro duomenų, gautų atliekant procesinius veiksmus kitoje valstybėje, panaudojimas. Tokiu būdu gaunant duomenis vadovaujamosi užsienio valstybės proceso įstatymu, o juos vertinant - Lietuvos. Tarptautinių sutarčių nustatyta tvarka iš užsienio gauti duomenys negali būti nepripažįstami įrodymais dėl to, kad užsienio valstybių įstatymai nustato kitokią nei Lietuvos BPK duomenų rinkimo ir fiksavimo tvarką, jei duomenys užsienio valstybėje buvo gauti nepažeidžiant visuotinai pripažintų žmogaus teisių apsaugos standartų⁶⁸. Taigi, reikšmingi baudžiamajai bylai įrodymai gali būti gauti vadovaujantis ne vien Lietuvos Respublikos, bet ir užsienio valstybių įstatymuose nustatyta tvarka. Tokiu būdu nagrinėjamas įrodymų leistinumą principas apima ne tik duomenų, gautų atliekant BPK ir kituose teisės aktuose numatytus veiksmus, pripažinimo įrodymais aspektą, bet ir duomenų, surinktų (užfiksuotų) užsienio valstybėse, panaudojimą. Tyrimo, nuo 2008 birželio 8 dienos iki 2010 liepos 19 dienos, laikotarpiu nebuvo nagrinėta nė viena LAT nutartis, kurioje analizuojamas šis klausimas.

Baigiant nagrinėti šį papunktį svarbu paminėti LAT poziciją, jog „nors BPK 20 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įrodymais pripažįstami duomenys gauti įstatymų nustatyta tvarka, tačiau teismų praktika rodo, kad šios normos nereikia suprasti tiesiogiai. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai tam tikri duomenys gaunami ir žemesnės teisės aktų nustatyta tvarka“⁶⁹. Duomenys, gauti žemesnės nei įstatymai aktų (pvz.: Lietuvos policijos generalinio komisaro 2002 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 660 patvirtintos Policijos patrulių veiklos instrukcijos), nustatyta tvarka, turi būti pripažįstami įrodymais, jei atitinka visus keliamus reikalavimus.

⁶⁶*Vanyan v. Rissian*//

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Vanyan%20|%20c.%20|%20Russie%20|%2074420/01&sessionid=63187843&skin=hudoc-fr>

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvines veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105.

⁶⁸Goda G., Kazlauskas M., Kuonis P., Rinkevičius J., Švedas G., Jasaitis G., Merkevičius R. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.P. 47.

⁶⁹Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika Nr. 27. http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=32350

Antra. Svarbu ne tik tai, kad įstatymas numatytu galimybę rinkti duomenis tam tikru būdu, bet ir tai, kaip tie duomenys yra gauti konkrečiu atveju. Todėl duomenys negali būti laikomi įrodymais, jei juos gaunant pažeidžiami proceso principai. Šias nuostatas pagrįstai galima įvardinti kaip draudimus ir apribojimus, į kuriuos privaloma atsižvelgti, vertinant, ar surinkti duomenys laikytini įrodymais.

Analizuodami antrąjį pirmosios savybės papunktį G. Goda, P. Kuconis nurodo, kad gauti duomenys negali būti laikomi įrodymu, jei atliekant įstatyme numatytus veiksmus:

- 1) Būtų nepagrįstai suvaržytos asmens teisės, pažeisti proceso principai, pavyzdžiui, proporcingumo ar pan.;
- 2) Būtų panaudotas smurtas, grasinimai ar kitokia neleistina prievarta;
- 3) Proceso veiksmas būtų atliktas nepakankamai tiksliai laikantis tam veiksmui atlikti nustatytų pagrindinių taisyklių, pavyzdžiui, veiksmą atliko nekompetentingas asmuo, neturintis reikiamos tam veiksmui atlikti sankcijos, arba atliekant veiksmą buvo iš esmės varžomos įtariamojo (kaltinamojo) teisės;
- 4) proceso veiksmo eiga ir rezultatai būtų netinkamai užfiksuoti⁷⁰.

Nagrinėjant šiuos aspektus praktiniu lygmeniu, tikslinga aptarti LAT nutartį 2K-52/2009, kurioje išsamiai aptarti net keli aukščiau minėti aspektai. Kasatorius nurodė, jog buvo padaryti šie BPK pažeidimai: pažeistas BPK 7 straipsnyje įtvirtintas rungimosi ir kaltinimo bei gynybos dalių lygiateisiškumo principas, taip pat BPK 10 straipsnis. Taip pat teismas ignoravo klaidas procesiniuose dokumentuose, taip parodydamas savo šališkumą.

„Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies d punkto pažeidimas ne kartą konstatuotas dėl to, kad apkaltinamasis nuosprendis buvo pagrįstas tik arba lemiamai apimtimi liudytojo (liudytojų), kurio kaltinamasis neturėjo galimybės apklausti proceso metu, parodymais. Pažymėtina ir tai, kad, vadovaujantis EŽTT praktika, tuo atveju, kai svarbių liudytojų neįmanoma apklausti dėl to, jog jie yra nežinia kur, valstybės institucijos turi imtis reikiamų pastangų jų dalyvavimui procese užtikrinti (Pello v. Estonia, no. 11423/03, judgement of 12 April 2007). Tačiau tokių aplinkybių, kurios leistų abejoti teismo bylos proceso teisingumu šioje baudžiamojoje byloje, kolegija nenustatė. Kasatoriaus nuoroda į EŽTT bylą Bonev prieš Bulgariją (Bonev v. Bulgaria, no. 60018/00, judgement of 8 June 2006) netinkama, nes šioje byloje pažeidimas konstatuotas dėl to, kad apkaltinamasis nuosprendis pareiškėjui buvo lemiamai grįstas tiesiogiai įvykį mačiusių liudytojų, kurių pareiškėjas negalėjo apklausti

⁷⁰Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 171.

nei ikiteisminio tyrimo, nei teismo nagrinėjimo metu. Tuo tarpu T. T. byloje **galimybė apklausti nukentėjusį ir liudytojus, kurių parodymais pagrįstas nuosprendis, kaltinamajam buvo užtikrinta.**

Nors nagrinėjant bylą apeliacine tvarka nepavyko apklausti nukentėjusiojo D. S. ir R. P., kolegija nelaiko, kad dėl to apeliacinės instancijos teismas turėjo tenkinti nuteistojo apeliacinį skundą. **Apeliacinės instancijos teismas dėjo pastangas iškviešti ir apklausti šiuos asmenis, tačiau to padaryti nepavyko, nes jie išvykę į Didžiąją Britaniją ir jų gyvenamoji vieta nežinoma.[...]**

Teismas nustatė, kad nukentėjusiojo apklausos protokole **klaidingai nurodytas apklausos laikas, o specialisto išvadoje klaidingai nurodyta tyrimo pradžia.** Klaida taip pat padaryta užrašant užduoties atlikti biologinį objektų tyrimą datą. Aiškindamasis šių neatitikimų atsiradimo priežastis, apeliacinės instancijos teismas apklausė tyrėją R. S. Trečia, Panevėžio miesto apylinkės teismo 2006 m. vasario 11 d. nutarties paskirti slaptą sekimą **rezoliucinėje dalyje padaryti pataisymai yra aptarti teisėjo, be to, aprašomojoje nutarties dalyje data nurodyta teisingai.** Nustatęs, kad procesiniuose dokumentuose klaidos padarytos dėl neatidumo, apeliacinės instancijos teismas padarė visiškai pagrįstą išvadą, kad esminių BPK pažeidimų byloje nepadaryta⁷¹.

Dar viena aktuali nutartis, kurioje kaip šališką bylos aplinkybių išnagrinėjimą kasatoriai nurodė tai, kad teismas, nustatydamas, kokia žuvis buvo rasta kratos metu pas V. I., vadovavosi netinkamais įrodymais, t. y. pareigūnų parodymais, kurie nėra žuvivaisos ar ichtiologijos srities specialistai ir specialisto R. Repečkos parodymais, apie kurį nėra duomenų, ar jis įtrauktas į ekspertų sąrašą ir ar yra tinkamos kvalifikacijos daryti atitinkamas išvadas. Todėl, jų teigimu, specialisto parodymai nėra tinkami įrodymai BPK 84, 85 straipsnių prasme.

„Teismas į posėdį gali kviešti ir specialistą, kuris nėra pateikęs išvados ikiteisminio tyrimo metu (BPK 284 straipsnio 3 dalis). Kaip specialistas teisme buvo apklaustas Vilniaus universiteto Ekologijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas gamtos mokslų daktaras R. Repečka. **Byloje yra jo kompetenciją ir kvalifikaciją patvirtinantys dokumentai, todėl teismas pagrįstai konstatavo, jog specialistas turi pakankamai specialių žinių ir įgūdžių, kad atsakytų į jam teismo posėdžio metu užduotus klausimus ir paaiškintų žuvų rūšių skirtumus. [...]** apklaustas specialistas R. Repečka, kuris **labai išsamiai ir argumentuotai paaiškino bei nurodė požymius, kuo skiriasi lašiša nuo šlakio, ir vienareikšmiškai patvirtino, kad byloje esančiose nuotraukose ir filmuotoje medžiagoje yra į Lietuvos raudonąją knygą įrašyta saugoma žuvis – lašiša. Kasatorių**

⁷¹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-52/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.2.12, 2.1.7.1, 2.1.7.4.1, 2.6.8, 3.1.5.13.

nuoroda į BPK 84, 85 straipsnius nepagrįsta, nes šios procesinės normos reglamentuoja ir išaiškina tokias sąvokas kaip ekspertas bei ekspertų sąrašas“⁷².

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarime pabrėžiama: „Valstybės, kaip visos visuomenės politinės organizacijos, paskirtis – užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą, todėl vykdydama savo funkcijas ir veikdama visos visuomenės interesais valstybės turi priedermę užtikrinti žmogaus teisių ir laisvių, kitų Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių, kiekvieno asmens ir visos visuomenės veiksmingą apsaugą *inter alia* nuo nusikalstamų kėsinių [..] Būtina siekti, kad būtų užtikrinta nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų asmenų teisių apsauga, taip pat, kad nebūtų nepagrįstai suvaržytos asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, teisės“⁷³. Paskutinis teiginys tarsi patvirtina, jog „įrodymų leistinumą reikalaujama draudžia siekti nustatyti tiesą procese bet kokia kaina“⁷⁴.

- **Aptariant antrąjį kriterijų, jog duomenis turi būti galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmis, svarbu pažymėti, jog BPK 20 str. 4 dalyje, įtvirtinant įrodymų patikrinimo kriterijų, vartojama sąvoka „galima“ rodo, kad duomenų nėra privaloma tikrinti ir tik esant abejonėms dėl jų tinkamumo jie gali būti tikrinami.**

Tai pabrėžia ir D. Sabonis: „atkreiptinas dėmesys, jog pagal BPK nereikia [...] duomenų tikrinti, o tik įvertinti pačią tokio patikrinimo galimybę.[...] Tačiau pažymėtina ir tai, kad galimybė patikrinti duomenis turi būti reali ir konkrečiai nusakoma, o ne spėjama“⁷⁵.

Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet teismas pripažįsta įrodymais duomenis, kurių nėra galimybės patikrinti:

„Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas atlikęs įrodymų tyrimą naujų įrodymų nesurinko, bet ir nepaneigė pirmosios instancijos

⁷²LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.; 2.1.7.4.

⁷³Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruoja Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292., <http://www.lrkt.lt/>

⁷⁴Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 170.

⁷⁵Sabonis D. Vidinis įsitikinimas, kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus // Teisės problemos. 2006, Nr.2 (52). P. 49.

teismo išvadų. Kaltinamasis kasaciniame skunde teigia, kad specialistui tirti buvo pateikti ne jo batai. **Specialisto R. Davainio parodymų dėl J. K. batų negalima patikrinti, nes byloje neišsaugoti turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti daiktai – J. K. batai.**

*BPK 20 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmis. Taigi, **sprendamas, ar išnagrinėtus duomenis pripažinti įrodymais, teismas turi patikrinti, ar jų gavimo būdas neprieštarauja įstatyme nustatytiems reikalavimams ir ar jie patikrinti BPK numatytais veiksmis.***

*Tai reiškia, kad įrodymais pripažįstami tik duomenys, ištirti ir patikrinti teisiama jame posėdyje BPK 271-292 straipsniuose nustatyta tvarka. Įrodymai tikrinami atliekant BPK numatytus proceso veiksmus, taip pat lyginant duomenis, gautus iš skirtingų šaltinių. Kadangi byloje neišsaugoti daiktiniai įrodymai – J. K. batai, tai tiek pirmosios, tiek ir apeliacinės instancijos teisme **atliekant įrodymų tyrimą negalėjo būti atlikta daiktinių įrodymų apžiūra, numatyta BPK 289 straipsnio 1 dalyje.***

Toks BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimo pažeidimas sukliudė apeliacinės instancijos teismui priimti teisingą nuosprendį⁷⁶.

Įrodymais negali būti laikomi duomenys, kurių patikimumas BPK numatytais priemonėmis teismo proceso metu negali būti patikrintas. Taigi, nagrinėjamas įrodymų leistinumo kriterijus reiškia tai, kad įrodymais negali būti anoniminiai pranešimai, gandai, kitokie teiginiai, kurių informacijos šaltinis nėra žinomas, taip pat įvairūs kiti pranešimai, raštai, nuomonės, spėjimai ar panašiai, kai jų autorius nors ir yra žinomas, tačiau patikrinti tos informacijos nėra jokios galimybės⁷⁷. Tai, kad įrodymais negali būti įvairūs raštai, nuomonės, spėjimai ar kiti pranešimai, kai jų autorius nors ir yra žinomas, tačiau patikrinti tos informacijos nėra jokios galimybės, pažymi ir LAT. 2003 m. birželio 20 d. LAT senato nutarime Nr. 40 nurodoma, kad „teismo išvados vertinant įrodymus turi būti pagrįstos. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos aplinkybes“⁷⁸.

⁷⁶LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-74/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.

⁷⁷Goda G., Kazlauskas M., Kuonis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.P. 172.

⁷⁸2003-06-20 Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato nutarimas Nr. 40 Dėl teismų praktikos taikant BPK normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą. Biuletenis Teismų praktika. Nr. 19. http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26403

BPK įtvirtintos šio įrodymų leistinumą kriterijaus nuostatos bei atskirų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių analizė neleidžia abejoti tuo, kad surinktus duomenis pripažįstant įrodymais laikyti šio reikalavimo yra būtina, tačiau čia kyla pagrįstas klausimas - koks turi būti „pažeidimo laipsnis“, kad surinkti duomenys nebūtų laikomi įrodymais? J. Rinkevičius nurodo, kad „leistina naudoti kaip įrodymus tik tokią informaciją, kuri gauta ir patvirtinta griežtai laikantis baudžiamojo proceso įstatymo nustatytos tvarkos. Jeigu renkant informaciją padaryta esminių procesinės formos pažeidimų, tokia informacija negali būti priimama ir naudojama bylos aplinkybėms įrodinėti“⁷⁹.

K. Orlov, analizuodamas tokių pažeidimų įtaką įrodymų pripažinimui leistiniais, atsako į klausimą, kas yra neesminiai procesiniai pažeidimai: „Neesminiais vadinsime tokius, kurie neturėjo ir negalėjo turėti įtakos gauto rezultato patikimumui (turimi omeny pažeidimai, kurie nesusiję su asmens teisėmis) [...] Tokio pobūdžio pažeidimai neturi įtakos įrodymų leistinumui“⁸⁰.

Esminiai baudžiamojo proceso kodekso pažeidimai yra pagrindas įrodymus pripažinti neleistiniais, nes jie suvaržo įstatymų garantuotas kaltinamojo teises ar sukliudo teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą. Įrodymai, gauti pažeidus konstitucines normas, asmens teises, yra neleistini, niekiniai. Neesminiai pažeidimai - tokie, kurie neturėjo ir negalėjo turėti įtakos gauto rezultato patikimumui. Tokio pobūdžio pažeidimai neturi įtakos įrodymų leistinumui, tai pažeidimai, kuriuos galima „neutralizuoti“, pvz., procesinių dokumentų įforminimo tvarkos pažeidimai, t.y. tokie pažeidimai, kuriuos lemia taip vadinamos techninės klaidos.

Įrodymų leistinumą klausimu pasirinktu laikotarpiu buvo pasisakyta keturiasdešimt trijose LAT nutartyse (Diagrama Nr.: 4). Akivaizdu, kad teismai privalo vadovautis nuostata, jog duomenų, surinktų iš esmės pažeidus BPK 20 straipsnio 4 dalį, negalima pripažinti įrodymais, tačiau praktikoje pasitaikė dešimt atvejų, kuomet buvo pripažintas šios nuostatos pažeidimas:

*„Atsižvelgdama į šiuos argumentus, kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas, nustatydamas faktines aplinkybes dėl J. K. padaryto sukčiavimo, **pažeidė BPK 20 straipsnio 1, 4 ir 5 dalyse nustatytus įrodinėjimo tvarkos reikalavimus**. Šie pažeidimai laikytini esminiais, nes jie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį (BPK 369 straipsnio 3 dalis“⁸¹. Šioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis*

⁷⁹Rinkevičius J. Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje // Teisė. 1992, Nr. 26. P.195.

⁸⁰Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научнопрактическое пособие. Москва: Проспект, 2000. P 48- 49.

⁸¹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.5.1, 2.1.7.1, 2.1.7.4.1, 2.1.7.4.5, 2.3.6.4.1.

Teismas ne tik pripažino padarius esminius pažeidimus, tačiau ir apibrėžė šių pažeidimų įtaką ir svarbą nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

Visgi didžioji dalis kasacinių skundų buvo atmesti, konstatavus:

„Patikrinusi visus kasacinio skundo argumentus, teisėjų kolegija daro išvadą, kad paneigti apeliacinės instancijos teismo nutarties išvadų nėra pagrindo. Taip pat nenustatyta BPK 369 straipsnyje nustatytų pagrindų keisti ar naikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio bei apeliacinės instancijos teismo nutarties, todėl kasacinis skundas atmestinas“⁸².

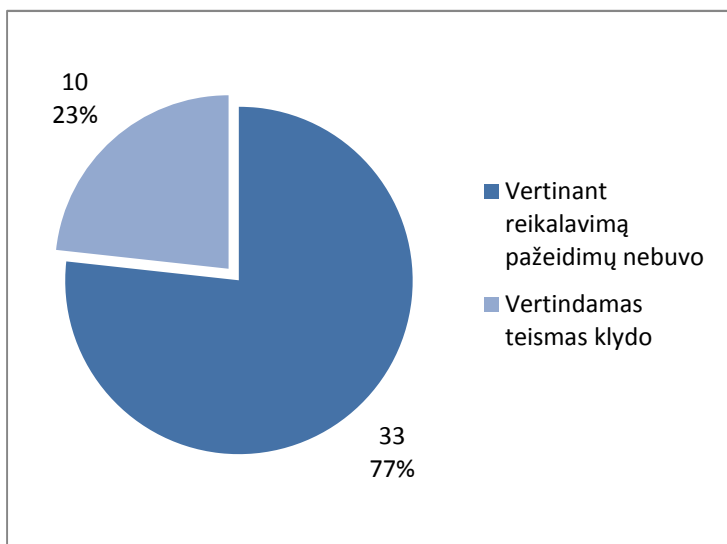

Diagrama Nr.: 4. Leistinumų reikalavimo vertinimas

Paradoksalu: įrodymo leistinumų kriterijus plačiausiai nagrinėjamas teisės doktrinoje. Jis, kaip įrodymams keliamas reikalavimas išskiriamas daugelyje pasaulio valstybių, tiek Lietuvoje (LAT), tiek ir Europos lygmeniu (EŽTT). Yra priimta ne viena nutartis, kurioje konkretizuojamas ir aiškinamas šis reikalavimas, tačiau jis išlieka ne tik dažniausiai skundžiamu, bet ir dažniausiai pažeidžiamu įrodymams keliamu reikalavimu. Atsižvelgiant į visa tai, darbo autorės nuomone, ieškant priežasties vertėtų atsižvelgti į teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijų darbą.

2.3. Įrodymų patikimumas

2.3.1. Patikimumo samprata

Analizuojant trečiąjį įrodymams keliamą reikalavimą - patikimumą, pradėsime rusų mokslininko K. Orlov pateiktu apibrėžimu, jog: „patikimi yra tokie įrodymai, kurių tikrumas

⁸²LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-105/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1, 2.4.2.1.

nekelia abejonių⁸³. Įrodymų patikimumo (arba kitaip, tikrumo⁸⁴) įvertinimas formuoja įsitikinimą, kad juo galima neabejoti, kadangi be priekaištų yra ne tik jų forma (leistinumas), bet ir turinys, t.y. jie teisingai atspindi objektyvią tikrovę⁸⁵. Taigi, kaip pabrėžia J. Rinkevičius, tikrumo įvertinimo tikslas – nustatyti, kaip tiksliai faktiniai duomenys atspindi objektyvią tikrovę. Todėl patikimais pripažįstami tik tokie įrodymai, kurie atitinka praeityje buvusias, atsitikusias aplinkybes.

Palyginus su kitais įrodymams keliamais reikalavimais, patikimumas laikomas vienu svarbiausiu reikalavimu⁸⁶. Trumpai paanalizuosime visų iki šiol minėtų reikalavimų ryšį su patikimumu: sąsajus įrodymas gali būti tiek patikimas, tiek nepatikimas. Ir atvirkščiai – patikimas įrodymas gali būti nesąsajus arba sąsajus. Jei analizuotume patikimumo reikalavimą ir leistinumo reikalavimą, turime pastebėti, jog čia, anot K. Orlov, egzistuoja neabejotinas ryšys, priešingai nei tarp patikimumo ir sąsajumo. Mat, kai kurie leistinumo reikalavimai turi užtikrinti, kad surinkti įrodymai bus tikri, patikimi, nesuklastoti.

Toliau analizuodamas šį reikalavimą autorius kalba apie tai, jog, leistinumas ir sąsajumas dažniausiai pastebimi greit ir įrodymai gali būti pašalinti iškart iš įrodinėjimo proceso, o nepatikimumas gali būti nustatytas tik remiantis surinktų įrodymų visuma⁸⁷. Tokios nuomonės laikėsi ir „Įrodymų teorijos sovietiniame baudžiamajame procese“ autoriai: „patikimumo reikalavimas įrodymui negali būti nusakomas jo gavimo metu“⁸⁸.

Anot K. Orlov, norėdami atsakyti į klausimą, koks įrodymas yra patikimas, svarbu išskirti šias sudedamąsias patikimumo dalis:

- 1) Įrodymų šaltinio ypatybė (pvz., eksperto kompetencija, asmens fizinė „kokybė“ – rega, klausa, ir t.t.);
- 2) Aplinkybės, turinčios įtakos įrodymų formavimuisi;
- 3) Įrodymų gavimo būdas (pvz., tas pats faktas gali būti nustatytas tiek liudytojų parodymais, tiek ir ekspertų išvadomis);
- 4) Gautą informaciją reikia palyginti su kitais šaltiniais, atitinkamai patvirtinančiais arba paneigiančiais ją.

⁸³Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научнопрактическое пособие. Москва: Проспект, 2000. P. 53.

⁸⁴Šias sąvokas vartosime kaip sinonimus, nes vieni autoriai (pvz.: K. Orlov) turiniu tapatų įrodymą apibrėžia kaip patikimumą, kiti (pvz.: J. Rinkevičius) kaip tikrumą.

⁸⁵Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai. Vilnius: VU, 1996. P.31

⁸⁶Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. Москва: Норма, 2005 P.269.

⁸⁷Орлов Ю.К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе Москва: Юристъ, 2009, P.83

⁸⁸Теория доказательств в советском уголовном процессе. Москва: Юридическая литература 1973. P. 222.

Kaip pažymi D. Sabonis, vertinant, ar įrodymai tikri, naudotinos kitų mokslų, ypač psichologijos bei kriminalistikos, žinios. Mat, padaryti išvadą apie konkrečių duomenų tikrumą galima tik atidžiai išstudijavus jų gavimo šaltinį ir visą formavimosi procesą⁸⁹. Autorius, tarsi pritardamas K. Orlov nuomonei, taip pat pabrėžia, jog duomenų leistinumą įvertinimas yra būtina jų tikrumo įvertinimo sąlyga. Anot D. Sabonio, neatsitiktinai leistinumą ir tikrumą siūloma vertinti kartu. Jis taip pat pabrėžia, kad galiojančiame BPK duomenų tikrumo reikalavimas nėra tiesiogiai įtvirtintas, tačiau kilus abejonėms, tai visuomet būtina įvertinti. Taigi, praktikoje duomenų tikrumas vertinamas tik tuomet, kai jais suabejoja pats teisėjas ar tikrumą ginčija kuris nors iš proceso dalyvių⁹⁰.

LAT „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje” apžvalgoje pažymėjo, jog teismo baigiamasis aktas turi būti grindžiamas tik patikimais įrodymais. Aukščiau minėtoje apžvalgoje teismas išskiria tris aspektus, kuriuos išanalizavus galime teigti, jog įrodymai patikimi:

1. Išanalizavus įrodymų gavimo tvarką;
2. Patikrinus BPK nustatytais veiksmais;
3. Patikrinus su kitais byloje esančiais įrodymais.

Toje pačioje apžvalgoje teismas yra pasisakęs, jog tuo atveju, kai nustatoma, kad duomenų rinkimo tvarkos pažeidimai neturėjo įtakos gautų duomenų patikrinimui ir juos renkant nebuvo atimtos ar iš esmės suvaržytos įstatymu garantuotos kaltinamojo teisės, duomenys pripažįstami įrodymais.

*„Laikydamosi tokios praktikos, apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija iškilusias abejones apsvaigimo nustatymo aktų duomenų patikimumu ir jų pripažinimu įrodymais ėmėsi šalinti BPK numatytais veiksmais ir tuo tikslu apklausė gydytoją V. M. Išklausiusi jo parodymų apie atliktą nukentėjusiųjų apsvaigimo nustatymą bei panaudoto testo patikimumą, teisėjų kolegija nurodė, kad neturi pagrindo abejoti gydytojo parodymais. Įvertinusi bylos įrodymų visumą, o būtent A. V., nukentėjusiųjų, liudytojų A. B., V. M. parodymus, medicininės apžiūros aktų Nr. 80 ir 81 duomenis, teisėjų kolegija konstatavo, jog tai, kad **nustatant apsvaigimo nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų faktą nebuvo atlikti visi teisės aktuose nurodyti***

⁸⁹Sabonis D. Vidinis įsitikinimas, kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus // Teisės problemos. 2006, Nr.2 (52). P. 51.

⁹⁰Sabonis D. Vidinis įsitikinimas, kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus // Teisės problemos. 2006, Nr.2 (52). P. 51.

*veiksmi, neturėjo įtakos gautų duomenų patikimumui, atitinkamos kaltinamojo teisės nebuvo suvaržytos, todėl gautus duomenis apie nukentėjusiųjų apsvaigimą pripažino įrodymais*⁹¹.

Ir priešingai, duomenys, kuriuos gaunant buvo suvaržytos įstatymu garantuotos kaltinamųjų teisės, įrodymais nepripažįstami, nesvarbu, kad jų patikimumu neabejojama.

2.3.2. Patikimumo vertinimo kriterijai: teorija ir praktika

J. Rinkevičiaus nuomone, įvertinant įrodymų tikrumą, reikia atkreipti dėmesį į žemiau išdėstytus momentus. Pritardami šiems išdėstytiems momentams, kaip išsamiausiems ir geriausiai atspindintiems nagrinėjamą reikalavimą, kartu analizuosime ir nagrinėjamu laikotarpiu susiklosčiusią teismų praktiką.

1) Jeigu faktinių duomenų šaltinis yra žmogus (liudytojas, nukentėjusysis ir kt.), reikia įvertinti jo individualias savybes, nuo kurių priklauso asmens sugebėjimas teisingai suvokti ir perduoti informaciją, ar nėra aplinkybių, kliudančių jam tai padaryti, ir t.t. Tam svarbu išsiaiškinti asmens psichofiziologines savybes, jo profesinius ypatumus, suinteresuotumą byla ir t.t. Eksperto atžvilgiu – nustatyti jo kompetentingumą;

Viena iš aktualių nutarčių nagrinėjamu aspektu būtų 2009 m. LAT nutartis 2K-187/2009, kurioje buvo sprendžiamas įrodymų patikimumo klausimas, kuomet asmuo (liudytojas) turėjo psichikos sutrikimų:

*„Atkreiptinas kasatoriaus dėmesys į tai, kad analogiškus argumentus, ginčydamas pirmosios instancijos teismo įrodymų vertinimą ir bylos aplinkybių nustatymą, nuteistasis M. Ž. nurodė savo apeliaciniame skunde. Apeliacinės instancijos teismas esminius nuteistojo skundo argumentus išnagrinėjo ir į juos išsamiai ir motyvuotai atsakė. Nors kasatorius teigia, kad neišsamiai buvo ištirtos bylos aplinkybės, tačiau iš esmės ginčija įrodymų vertinimą. Atkreiptinas kasatoriaus dėmesys į tai, kad pats jo ginamasis teisme pripažino, kad paėmęs R. G. už pečių sudavė jam du (o ne vieną) smūgius keliu į veidą. Kasatoriaus argumentai, kad liudytojas D. Č. blogai mato ir turi psichikos sutrikimų, todėl jo parodymai yra niekiniai, nepagrįsti, nes blogas matymas ir epilepsija (būtent šia liga serga liudytojas) netrukdo asmeniui teisingai suvokti bylos aplinkybių ir duoti dėl jų parodymus (BPK 79 straipsnis). Be to, nuteistojo M. Ž. kaltė pagrįsta ne šio liudytojo parodymais, o jais patikrintas kitų įrodymų – kaltinamojo A. V. parodymų patikimumas*⁹².

⁹¹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-349/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1; 2.1.7.4.

⁹²LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-187/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.3.2.6; 2.1.7.3.

Kitoje nutartyje buvo nagrinėjamas kasatoriaus argumentas dėl asmens sugebėjimo teisingai suvokti informaciją, ar nebuvo aplinkybių, kliudančių jam tai teisingai padaryti (konkrečiai - nakties metas) bei asmens suinteresuotumas bylos baigtimi:

*„Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija, pasisakydama teisės taikymo aspektu dėl BPK 191, 192, 195 straipsnių taikymo, konstatuoja, kad asmens parodymo atpažinti procedūra atlikta nepažeidžiant baudžiamojo proceso įstatymo. Byloje ikiteisminio tyrimo metu buvo atlikti du atpažinimai: pagal nuotrauką ir asmens parodymas atpažinti. Prieš parodymą atpažinti pagal nuotrauką nukentėjusysis A. J. buvo apklaustas apie aplinkybes, kuriomis jis matė atpažintą asmenį, apie jo žymes ir ypatybes, pagal kurias galėtų atpažinti tą asmenį [...] Asmens parodymo atpažinti pagal jo nuotrauką 2005 m. liepos 20 d. protokole užfiksuota, kad A. J. tarp 6 nuotraukų atpažino M. D. ir nurodė, kad tai tas asmuo, kuris jį įvykio **naktį sumušė**, o šį asmenį jis atpažįsta iš veido bruožų, šukuosenos. Taip pat A. J. M. D. atpažino 2005 m. rugpjūčio 16 d. asmens parodymo atpažinti metu, nurodė, kad šis asmuo jį sumušė ir apgadino automobilį, kad atpažįsta jį iš veido bruožų.[...] Abiejų instancijų teismuose A. J. patvirtino, kad nuteistąjį M. D. atpažino iš veido bruožų, nes šis užpuolimo metu buvo **įlindęs į automobilio vidų, kuriame tuo metu buvo įjungtas apšvietimas, todėl jį ir įsidėmėjo (kito užpuoliko neįsidėmėjo dėl to, kad jis nukentėjusįjį puolė iš nugaros, įlipęs per galines dureles)**. Teismai **nenustatė, kad A. J. turėtų kokių nors priešasčių apkalbėti M. D.**, tokių duomenų nenurodo ir pats M. D. Taigi minėti duomenys gauti teisėtai būdais ir baudžiamojo proceso nustatyta tvarka, jų patikimumas baudžiamojo proceso įstatymo nustatytomis priemonėmis patikrintas teismo proceso metu (BPK 20 straipsnio 4 dalis), todėl teismas pagrįstai jais rėmėsi. Apeliacinės instancijos teismas, atlikęs įrodymų tyrimą ir apklausęs nuteistąjį M. D., nukentėjusįjį A. J., liudytojus R. Z., G. K., R. S., įvertinęs surinktus įrodymus, išsamiai motyvavo, kodėl atpažinimo metu gauti duomenys yra pakankamai patikimi įrodymai, kuriais galima grįsti M. D. Kalte“⁹³.*

2) Jeigu faktinių duomenų šaltinis yra daiktas arba dokumentas, reikia atsižvelgti į jo radimo sąlygas (kas, kur, kada ir kaip rado, kiek laiko ir kokios būklės šis objektas ten išbuvo) ir į paties materialaus objekto savybes (iš kokios medžiagos jis pagamintas, kaip jame gali atsispindėti nusikalstamos veikos požymiai ir pan.);

LAT ne kartą yra pažymėjęs, jog apžiūrint įvykio vietą didžiausią dėmesį reikia skirti daiktams, turintiems reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, tai yra objektams, kurie buvo nusikalstamos veikos padarymo įrankiais ar priemonėmis arba ant kurių išliko nusikalstamos veikos pėdsakų, nes palikti pėdsakai padeda identifikuoti kaltininką.

⁹³LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 15 d nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-378/2009, Procesinio sprendimo kategorija:1.2.26.2.1; 2.1.7.1; 2.1.7.3.

Nagrinėjant antrąjį aspektą, svarbu paminėti ir tai, jog nagrinėjamu laikotarpiu šis aspektas buvo ginčijamas mažiausiai, vos kelis kartus, pvz.:

„Taigi šioje byloje daiktas, turintis reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, buvo pavogto automobilio daiktinėje esantis dokumentų įdėklas, ant kurio buvo rasti rankų pirštų pėdsakai, todėl šis daiktas turėjo būti apžiūrėtas pagal BPK 207 straipsnyje nustatytas taisykles (BPK 92 straipsnio 1 dalis) [...] Tokiu būdu užfiksavus daiktą, turintį reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, šiuo atveju dokumentų įdėklą, ant kurio buvo rasti rankų pirštų pėdsakai, bei pėdsakus – duomenis, būtų galima patikrinti baudžiamojo proceso įstatyme numatytais proceso veiksmis (apžiūrint nuotraukas ir pan.), ko ir reikalaujama BPK 20 straipsnio 4 dalyje, ir tuomet neliktų pagrindo abejoti gautų duomenų patikimumu. Be to, šioje byloje nuo dokumentų įdėklo nukopijuoti ant daktiloplokštelių rankų pirštų pėdsakai buvo įdėti į voką jo net neantspaudavus ir perduoti tirti specialistui. Liudytojas L. Kavaliauskas pirmosios instancijos teisme patvirtino, kad tvarka jau pasikeitė, pėdsakai dedami į maišelius, kurie užplombuojami. Tiek pats nusikalstamos veiklos pėdsakų fiksavimo būdas, tiek pėdsakų laikymo tvarka iki šiems patenkant pas specialistą visiems teisminio nagrinėjimo dalyviams neturi kelti jokių abejonių dėl tų duomenų patikimumo. [...]

Remdamasi tuo, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad šioje byloje daiktas, turintis reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti – dokumentų įdėklas, ant kurio buvo rasti rankų pirštų pėdsakai – nebuvo nufotografuotas, taip pažeidžiant BPK 207 straipsnio 2 dalies nuostatas, todėl šių duomenų (pėdsakų) suradimo patikimumo negalima patikrinti baudžiamojo proceso įstatyme numatytais proceso veiksmis, kaip tai numatyta BPK 289 straipsnio 1 dalyje, be to, pėdsakai nebuvo tinkamai laikomi⁹⁴.

3) Reikia analizuoti atitinkamo įrodymo faktinių žinių turinį (parodymų nuoseklumas ir išsamumas, prieštaravimų juose buvimas, eksperto išvados pagrįstumas ir pan.);

Pateikiamoje nutartyje teismas pripažino įrodymus patikimais, atsižvelgdamas į tai, jog liudytojų ir nukentėjusiųjų parodymai buvo nuoseklūs ir nekeičiami, be prieštaravimų nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki pat bylos nagrinėjimo kasacinėje instancijoje:

„Išvadą apie tai, kad D. M. atliko kaltinime nurodytus veiksmus patikimai patvirtina nukentėjusiųjų parodymai, kuriuos iš dalies patvirtina liudytojų ir paties D. M. parodymai. Apie tai, kad D. M. savavališkai prisėdo prie jam nepažįstamų žmonių stalielio ir sužinojęs apie tai,

⁹⁴LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-392/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.; 2.1.7.3.

kad jis nepageidaujamas, nuo stalelio nepasitraukė, persėdo į išėjusio nukentėjusiojo A. G. vietą, atsisakė ją užleisti sugrįžusiam A. G., duodami parodymus pirmosios instancijos teismo posėdyje patvirtino nukentėjusieji M. M., P. M., M. J., D. J., E. S., I. G., M. P., A. G.. Apie tai, kad persėdus nukentėjusiems prie kito stalelio priėjęs D. M. vartojo necenzūrinius žodžius, užkabino stalelį, apklausiami teisme patvirtino nukentėjusieji M. M., P. M., M. J., D. J., E. S., I. G., M. P., A. G., liudytoja A. T., pats D. M., pripažindamas, kad kliudė stalelį. **Apie tai, kad D. M. ketino suduoti M. M. ranka, tačiau jį sulaukė D. J., parodė nukentėjusieji M. M., D. J., E. S., M. P..** Apie tai, kad kilus konfliktui D. M. stumdė P. M. ir M. P. **patvirtino nukentėjusieji P. M., M. P. ir M. J..** Nukentėjusieji M. M., P. M., M. J., D. J., M. P., liudytoja A. T. parodė, kad konflikto metu D. M. vartojo necenzūrinius, užgaulius, įžeidžiamus žodžius. Šį faktą **apklausiamas teisiamojo posėdžio metu pripažino ir pats D. M.. Nukentėjusieji M. M., M. J., I. G., M. P. teisme patvirtino, kad girdėjo kaip D. M. grasino M. J..** Iš šių asmenų parodymų turinio analizės matyti, kad nukentėjusiųjų, liudytojų ir nuteistojo D. M. parodymai patvirtina vieni kitus, juos papildo, esminių **prieštaravimų** dėl konflikto pradžios, jo vystimosi ir pabaigos **nėra**, todėl darytina išvada, kad **šie įrodymai sudaro įrodymų visetą, leidžiantį daryti patikimas išvadas apie faktines bylos aplinkybes.** Iš aptartų įrodymų turinio matyti, kad teismo išvados dėl faktinių bylos aplinkybių yra pagrįstos teismo posėdžio metu išnagrinėtų įrodymų visetu⁹⁵.

4) Informacija, gauta iš vieno šaltinio, reikia palyginti su gauta iš kitų procesinių šaltinių informacija⁹⁶.

Priešingai nei antrasis - tai bene dažniausiai ginčijamas aspektas. Žemiau pateiktoje nutartyje spendžiant ar įrodymai laikytini patikimais, ne tik nagrinėjamas informacijos iš skirtingų šaltinių palyginimo klausimas, bet ir pažymima, jog aplinkybės turi atitikti tikrovę, atspindėti objektyvią tiesą norint vertinti įrodymą kaip patikimą:

„Aiškindamasis ir vertindamas, ar minėti įrodymai (įvykio vietos apžiūros, E. K. asmens kratos protokolai) patikimi ir ar juose užfiksuotos faktinės aplinkybės (tarp jų – ir laiko), patvirtinančios, jog nuteistasis paėmė 50 JAV dolerių kyšį, **atitinka tikrovę, apeliacinės instancijos teismas analizavo visus bylos įrodymus, juos lygino tarpusavyje.** Taip teismas nustatė, kad tikrinant A. S. pateiktą informaciją apie tai, jog pareigūnas, kurio tarnybinis ženklas Nr. (duomenys neskelbtini) (nustatyta, jog šis numeris yra E. K.) reikalavo iš jo kyšio ir jį (50 JAV dolerių) paėmė, minėti faktai pasitvirtino. **Išvadas dėl E. K. padarytos nusikalstamos veikos įrodymų teismas grindė ne tik nukentėjusiojo A. S., išsamiai apklausto bylą nagrinėjant**

⁹⁵LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 13 d nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-142/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.26.2.2.; 2.1.7.3.

⁹⁶Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai: mokymo priemonė. Vilnius: VU, 1990. P. 37-38.

pirmosios instancijos teismo teisiamaajame posėdyje, **parodymais ar minėtais įvykio vietos apžiūros bei kratos protokolais, bet ir minėtų (papildomai apklaustų bylą nagrinėjant apeliacine tvarka) liudytojų R. Š., M. Š., M. K., K. M. (C.) parodymais**⁹⁷.

Atlikus empirinį tyrimą nustatyta, jog patikimumo reikalavimas (jo nesilaikymas) buvo ginčytas trisdešimt penkis kartus (Diagrama Nr.: 5). Devyniose iš minėtų nutarčių buvo pripažinta, jog vertindamas įrodymus patikimumo aspektu teismas daro klaidas, pažeidimus, kurie laikytini esminiais, sutrukdžiusiais išsamiai išnagrinėti bylą, pvz.:

*„Vertinant liudytojo V. S. parodymus dėl nustatytų trūkumų nutartyje nurodyta, kad jie neišsamūs, todėl nepatikimi, tačiau šių parodymų turinys neatskleistas, o tuo atveju, jei liudytojas apklaustas neišsamiai ir jo parodymai svarbūs, teismas privalėtų atlikti papildomą tyrimą, nuosprendyje nurodyti, kokias aplinkybes nustatė šių įrodymų pagrindu. Vertinant E. T. parodymus, svarbus yra jų palyginimas ir su liudytojo J. H. T. parodymais apie akto pasirašymo aplinkybes, taip pat – įrašyto telefoninio pokalbio tarp Z. P. ir E. T., kuris yra informatyvus, turinio išsamus analizavimas. Tik tai atlikus galima padaryti argumentuotas išvadas apie reikšmingų faktinių aplinkybių, susijusių su Z. P. ir E. T. pokalbių tikrąja prasme, nustatymą. Teismas netyrė ir visiškai nepasisakė dėl galimų Z. P. telefoninių kontaktų su asmenimis, suinteresuotais pastato priėmimo akto pasirašymu (statybos užsakovu ir statytojų atstovais)[...]Teisėjų kolegija konstatuoja, kad šioje nutartyje nurodyti apeliacinės instancijos teismo padaryti BPK reikalavimų **pažeidimai yra esminiai**, sukliudę teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą.“⁹⁸*

Kitose nutartyse teismas atmetė kasacinius skundus ir pažymėjo, jog sprendžiant ginčijamus klausimus (šiuo atveju dėl įrodymų patikimumo), esminių baudžiamojo proceso pažeidimų padaryta nebuvo, teismas visas aplinkybes išnagrinėjo išsamiai ir nešališkai, pvz.:

*„A. A. kaltė dėl abiejų nusikalstamų veikų nebuvo įrodinėjama išimtinai M. D. parodymais. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai pagrįstai nurodė, kad M. D. parodymų patikimumu abejoti nėra pagrindo, nes jie ikiteisminio ir teismo bylos nagrinėjimo metu iš esmės buvo nuoseklūs ir vienodi, sutampantys su kitais byloje esančiais įrodymais. Tik teismas turi teisę nustatyti, kurie duomenys laikytini įrodymais, o kurie ne. Teismai, remdamiesi M. D. parodymais, **pasisakė dėl jų patikimumo**, įvertino tiek atskirai, tiek*

⁹⁷LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-255/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.19.1; 2.6.8; 2.4.2.1; 2.1.7.3; 2.1.7.4, 2.2.1.2; 2.2.1.6.

⁹⁸LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-193/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.3; 2.4.2.1; 2.4.2.3.

kartu su kitais įrodymais bei padarė išvadas remdamiesi įstatymais ir logikos dėsniais pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu“⁹⁹.

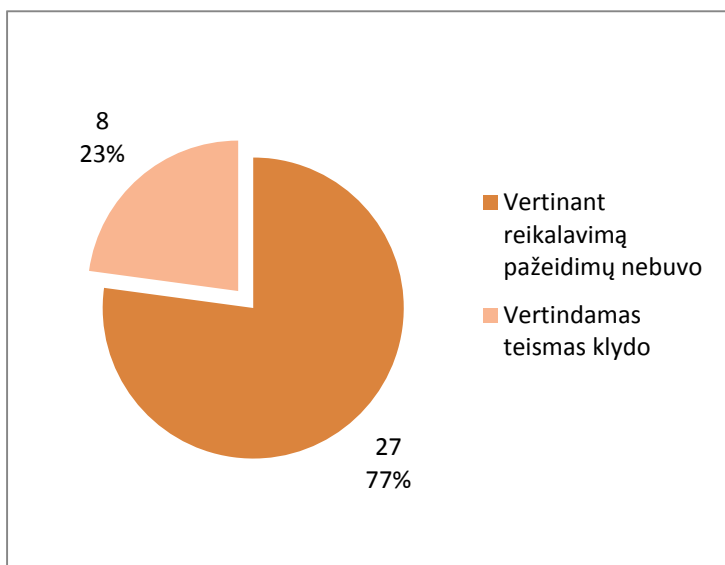

Diagrama Nr.: 5. Patikimumo reikalavimo vertinimas

Susiklosto diskusijos verta situacija: patikimumo, kaip įrodymams keliamo reikalavimo pažeidimo klausimas empiriniame tyrime sudarė 45% visų skųstų nutarčių. Aukčiau pateiktoje diagramoje matėme, jog šis reikalavimas buvo pažeistas aštuonis kartus, t.y. net 23% teismo sprendimų pripažinti priimtais padarius esminius BPK pažeidimus.

Patikimumo reikalavimas plačiai nagrinėjamas teisės doktrinoje, teismų praktikoje nutartyse pabrėžiama, jog duomenys turi atitikti patikimumo reikalavimą:

“Atpažinimo metu gauti duomenys nėra pakankamai patikimi įrodymai, kuriais galima grįsti K. M. kaltę”¹⁰⁰.

“Kolegija iš esmės sutinka su apylinkės teismo argumentais dėl trūkumų informant įvykio vietos apžiūros duomenis ir mano, jog procesinio veiksmo trūkumai kelia pagrįstą abejonių ir gautų duomenų patikimumu. Todėl abejotini duomenys negali būti patikimas įrodymas, pagrindžiantis nuteistojo kaltę ir paneigiantis jo alibi”¹⁰¹.

Šiandien BPK turime įtvirtintus du įrodymams keliamus reikalavimus: sąsajumą ir leistinumą. Tad ar nevertėtų įtvirtinti įrodymo turinio kokybės reikalavimą BPK?

⁹⁹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-257/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.3.2, 2.1.7.1, 2.1.7.3.

¹⁰⁰LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-102/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.1.4.4.3; 1.1.8.6.2; 1.1.8.6.4; 1.1.8.9.2, 1.2.28.2; 2.1.7.3; 3.1.5.3; 3.1.5.13.

¹⁰¹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-49/2006, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.2.2.; 1.2.29.2

Teismų praktikoje ginčijant įrodymų leistinumo pažeidimą, skunduose daroma nuoroda į konkrečią BPK 20 straipsnio dalį, t.y. 4 dalį. Ginčijant sąsajumo reikalavimą - į BPK 20 straipsnio 3 dalį. Kitokia situacija susiklosto, kuomet ginčijamas, kaip jau buvo minėta, tiesiogiai neįtvirtintas, patikimumo reikalavimas. Tuomet skundžiant teismo sprendimus daromos labai įvairios nuorodos: tiek abstrakčiai į BPK 20 straipsnį nekonkretizuojant dalies, tiek į BPK 20 straipsnio 3 - 5 dalis.

Taigi, darbo autorės nuomone, įtvirtinus įrodymų patikimumo reikalavimą būtų išvengta ne tik nekonkretumo (konkrečios dalies nenurodymo) skundžiant pažeistą reikalavimą, bet ir būtų į įstatymų bazę perkeltas teismų praktikos, kaip atskiras išskiriamas įrodymu patikimumo reikalavimas.

Išvada apie tai, jog šis reikalavimas išskiriamas kaip savarankiškas, galime daryti ne tik iš LAT internetinėje svetainėje išskirtos įrodymams keliamų reikalavimų sistemos, bet ir iš atskirų LAT nutarčių:

*„Tik įvertinus liudytojos parodymais gautus **duomenis patikimumo aspektu** galima buvo pereiti prie jų vertinimo visos bylos kontekste“¹⁰².*

*„Tik įvertinus bylos **duomenis jų patikimumo aspektu**, galima pereiti prie įrodymų vertinimo“¹⁰³.*

Tad siūlytina papildyti BPK 20 straipsnį viena dalimi, įtvirtinančia turinio kokybės reikalavimą, ir jį išdėstyti taip :

20 straipsnis. Įrodymai

1. Įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys.
2. Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla.
3. Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai.
4. Įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmais.
5. **Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurių tikrumas nekelia abejonių.**
6. Teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu.

¹⁰²LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.; 2.1.7.2.; 2.1.7.4.

¹⁰³LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-190/2006, Procesinio sprendimo kategorija:1.2.4.8

2.4. Įrodymų pakankamumas: teorija ir praktika

Priešingai nei visi kiti iki šiol minėti įrodymams keliami reikalavimai, šis reikalavimas apibūdina ne kiekvieną įrodymą atskirai, o jų visumą. Visi anksčiau minėti reikalavimai sudaro tik prielaidas pakankamumui nustatyti¹⁰⁴. Kiekvienas įrodymas, jeigu jis nėra pašalinamas iš įrodinėjimo proceso, yra daugiau ar mažiau naudojamas pakankamumui nustatyti. Taigi, būtent dėl šios priežasties pirmiausia yra nustatomi kiti įrodymams keliami reikalavimai (pvz.: leistinumas, sąsajumas ir kt.), o tik tuomet pakankamumas.

Įrodymų pakankamumas įvertinamas remiantis įrodinėjimo dalyko ir įrodinėjimo ribų sąvokomis, atsižvelgiant į atitinkamos baudžiamojo proceso stadijos uždavinius¹⁰⁵. Vienu atveju surinktų byloje įrodymų visetas bus pakankamas tik versijoms išskelti, kitu – priimti byloje galutinį sprendimą (pvz.: priimti nuosprendį). Taigi, pakankamumas reiškia, kad surinktų įrodymų visumos visiškai pakanka tam, kad byloje būtų galima padaryti patikimas išvadas ir priimti atitinkamus sprendimus.

Anot D. Sabonio, įrodymų pakankamumo vertinimas apima du momentus, t. y. ar jų pakanka kiekvienam nusikalstamos veikos požymiui įrodyti, taip pat, ar jų pakanka iš to išplaukiančiai išvada visų konkrečios veikos požymių buvimui kaltinamojo veikoje įrodyti.

Nėra jokių formalių kriterijų/taisyklių, kada įrodymų pakanka - tai nusprendžia įrodinėjimo subjektai, remdamiesi vidiniu įsitikinimu. Kaip pažymi K. Orlov, nustatinėjant įrodymų pakankamumo klausimą, tikslinga pasitelkti ir logikos žinias, tačiau ir jos tegali būti apytikris orientyras. Būtent todėl šis kriterijus sukelia daugiausia sunkumų ir klausimų.

Įvertinęs teisiama jame posėdyje išnagrinėtus įrodymus, teismas daro išvadas dėl aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai¹⁰⁶. Išvados daromos tik tada, kai pakanka įrodymų. Sprendimą dėl įrodymų pakankamumo lemia daugybė aplinkybių: įrodymų kiekis, jų rūšys, patikimumas ir pan.

LAT senatas yra pažymėjęs¹⁰⁷, jog nuosprendyje teismas turi konstatuoti, ar pakanka surinktų įrodymų, ar jie leidžia tiksliai nustatyti visas įrodinėjimo dalyką įeinančias aplinkybes. Teismo išvados nuosprendyje negali būti grindžiamos vien kaltinamojo prisipažinimu padarius

¹⁰⁴ Орлов Ю.К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе. Москва: Юристъ, 2009. P.93.

¹⁰⁵ Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai: mokymo priemonė. Vilnius: VU, 1990. P.38.

¹⁰⁶ Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga// Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis . Teismų praktika Nr.27.
http://www.lat.lt/4_tpbuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=32350

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis . Teismų praktika Nr.19.

http://www.lat.lt/4_tpbuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=26403.

nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą arba vien tik liudytojų ar nukentėjusiųjų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais, jei jų nepatvirtina kiti įrodymai. Ir priešingai: „*baudžiamojo proceso įstatymas nedraudžia apkaltinamąjį nuosprendį pagrįsti nukentėjusiojo ar liudytojo parodymais. Apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas tik nukentėjusiųjų ar liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais*“¹⁰⁸.

Kaip jau buvo minėta, nėra jokių formalių kriterijų, kada įrodymų pakanka, tačiau tokia LAT suformuota pozicija ir BPK 301 straipsnio 2 dalis leidžia daryti išvadą, esant įtvirtintą tam tikrą įrodymų nepakankamumo ribą.

Tai, jog išslaptinti liudytojų parodymai negali būti vieninteliai ar lemiantys įrodymai, pagrindžiantys apkaltinamąjį nuosprendį, pažymima ir EŽTT jurisprudencijoje.

Taigi, iškyla klausimas, ar tokia nuostata bei suformuota jurisprudencija neprieštarauja laisvo įrodymų vertinimo principui? Juk esant įtvirtintam šiam principui, įrodynėjimo subjektai nėra suvaržyti jokiais formaliais įrodymų kokybės ar kiekybės kriterijais. Pateikiami duomenys neturi turėti pirmenybės prieš kitus duomenis ar juolab iš anksto nustatytos galios.

Šiuo atveju BPK 301 straipsnio 2 dalyje turime įtvirtintą nuostatą, jog apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas *vien tik* nukentėjusiųjų ar liudytojų, kuriems taikomas *anonimiškumas* parodymais. Tačiau nėra įtvirtinta, kad apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas *vien tik* nukentėjusiųjų ar liudytojų parodymais, jei jų nepatvirtina kiti įrodymai. Taip šiems parodymams netiesiogiai suteikiama svaresnė reikšmė nei liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymams. O teismui imperatyviai nurodoma, kaip turi būti vertinami nukentėjusiųjų ar liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas parodymai.

EŽTT savo jurisprudencijoje šią situaciją bando argumentuoti tuo, jog anonimiškumas suvaržo gynybos galimybes patikrinti liudytojų patikimumą dėl galimo asmens išankstinio nusistatymo kaltinamojo atžvilgiu. Tačiau ar galime kalbėti apie įrodymų patikimumą esant *tik vienam* liudytojui ar nukentėjusiajam, kurių parodymų nėra galimybės palyginti su iš kitų procesinių šaltinių gauta informacija? Manytume, jog bet koku atveju šių parodymų patikimumas lieka abejotinas.

Įrodymų pakankamumas yra daugiau fakto, nei teisės klausimas. Nedažnai, tačiau pasitaiko atvejų, kuomet šis klausimas analizuojamas ir LAT nutartyse. Bet atkreiptinas dėmesys, jog šis klausimas analizuojamas būtent teisės taikymo aspektu, t.y. sprendžiama, ar teismai darydami išvadas nepažeidė baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų. Tai yra pabrėžęs ir LAT savo nutartyse :

¹⁰⁸ LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.1.8.1.1, 2.1.7.4.1, 2.4.7.

„Įrodymų vertinimas ir jų pakankamumas yra pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nagrinėjimo dalykas. Kasacinės instancijos teismas teisės taikymo aspektu pasisako tik dėl to, ar renkant duomenis ir juos pripažįstant įrodymais nebuvo padaryti esminiai baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai“¹⁰⁹.

LAT savo internetinėje svetainėje pagal teismų procesinių sprendimų baudžiamosiose bylose kategorijų klasifikatorių išskiria tris įrodymams keliamus reikalavimus: liečiamumą, leistinumą ir patikimumą. Pakankamumo kriterijus nėra išskirtas, jis priskiriamas įrodymų vertinimo (BPK 20 straipsnio 5 dalis ir kt. straipsniai). Procesinio sprendimo kategorija 2.1.7.4. Būtent dėl šios priežasties, pakankamumo reikalavimas nebus plačiau aptariamasis nagrinėjamoje temoje.

¹⁰⁹LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-273/2010, Procesinio sprendimo kategorijos:1.2.23.3; 2.1.7.3; 2.4.2.1.

3. UŽSIENIO ŠALYSE ĮRODYMAMS KELIAMI REIKALAVIMAI

Lyg šiol, nors ir nepamirštant paminėti kitų valstybių teisės mokslininkų nuomonių, didžioji darbo dalis buvo skirta analizuoti nacionaliniu lygmeniu susiklosčiusią situaciją. Paskutiniame skyriuje aptarsime konkrečių užsienio valstybių baudžiamajame procese įrodymams keliamus reikalavimus ir problematiką, su kuria susiduriama. Šios valstybės pasirinktos neatsitiktinai – jos priklauso skirtingoms teisės sistemoms, turi galias teises tradicijas, savitus bruožus. Vokietijos Federacinė Respublika ir Prancūzijos Respublika priskiriamos romanų-germanų teisės sistemai, Didžioji Britanija ir Jungtinės Amerikos Valstijos – anglosaksų.

3.1. Vokietijos Federacinė Respublika

Vokietijos įrodinėjimo procese nėra griežto įrodymų apibrėžimo. Kaip pažymima mokslinėje literatūroje¹¹⁰, nepaisant visų pastangų, pateikti konkretų įrodymų baudžiamajame procese apibrėžimą, tokį kokį pateikia matematiniai mokslai, yra praktiškai neįmanoma vien dėl egzistuojančio subjektyvaus elemento. Vokietijos teisinėje literatūroje daugiau dėmesio skiriama apibrėžti konkrečius procesinius terminus, pvz.: įrodinėjimo procesą, įrodymų rinkimą, vidinį įsitikinimą ir t.t.¹¹¹

Vokietijos baudžiamajame procese pasiremta koncepcija, kuomet yra pateikiamas leistinių įrodymų sąrašas, kuriuo remiantis *a contrario* darytina išvada, apie kitų įrodymų atmetimą. Vokietijos BPK¹¹² išvardija kaltinamojo parodymus (pvz.: BPK 254 straipsnis), liudytojų parodymus (BPK 48- 71 straipsniai), ekspertų išvadas (BPK 72 – 85 straipsniai), oficialius dokumentus (BPK 249 – 256 straipsniai) bei vaizdines ir garso priemones (BPK 86 – 93 straipsniai). Skaitant ši sąrašą tarsi sudaro vaizdinys, jog yra įtvirtinta įrodymų teisėtumo sistema. Tačiau taip nėra, įstatymu nustatytas sąrašas vertinamas labai plačiai. Iš tiesų teismų praktika orientuojasi į pateikimo ir panaudojimo laisvės sistemą¹¹³.

Vokietijoje įrodymai svarbiausiai turi atitikti leistinumą bei sąsąjumo kriterijus. Įrodymai yra laikomi neleistiniais, kai yra įrodinėjimo draudimas (*Beweisverbote*). Vokietijos BPK bei teismų praktikoje yra suformuluoti draudimai, ribojantys surinktų duomenų panaudojimo galimybę. Šiuos draudimus galima suskirstyti į dvi grupes:

¹¹⁰ Edited by Werner F. Ebke, Matthew W. Finkin. Introduction to German Law The Hague. London. Boston. 1996; Ingelfinger R. Rechtsprobleme bedingter Beweisanträge im Strafprozess, C.F.Müller, 2002; Beulke W. Strafprozessrecht. Heieberg: C.F.Müller, 2010.

¹¹¹ Westphal N. Der kriminalistische Beweis. Hilden, 2010. P. 9 – 10.

¹¹² Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany

<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>. prisijungimo laikas: 2010 balandžio 17d.

¹¹³ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 373.

- Draudimai, susiję su draudimu nustatyti konkrečias faktines aplinkybes, pvz., negali būti apklausiamas valstybės tarnautojas apie aplinkybes, kurios gali atskleisti valstybinę paslaptį;
- Draudimai, susiję su draudimu baudžiamajame procese naudoti neteisėtais būdais gautus tyrimo rezultatus, pvz., neleistiniais apklausos metodais¹¹⁴.

Nagrinėjant įrodymų negaliojimo klausimą turime paminėti, jog tai iš esmės yra teismų praktikos klausimas, bet čia svarbi ir BPK 136 straipsnio 3 dalis, kuri draudžia naudoti parodymus, gautus per netinkamais metodais atliktą apklausą. Anot J. Pradel Vokietijos požiūriu šiuo klausimu išsiaiškinti yra labai sunku. J. Pradel pastebi, jog nors teismų praktika ir nepažymi, tačiau, jo nuomone, įrodymų negaliojimo kriterijus yra neteisingumo poveikis kaltinamajam. Neteisingumas gali būti susijęs su įrodymų rinkimu arba pateikimu teisėjui, tačiau šie du kriterijai nebūtinai turi būti susiję. Jis pateikia ir pavyzdį, pasiremdamas Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (BGH) byla, kuomet kraujo tyrimą atliko ne medikas. Šis tyrimas buvo atliktas be pareigūno ir kaltinamojo žinios, taip akivaizdžiai pažeidžiant įrodymų rinkimo taisykles. Tačiau taip gauti įrodymai gali būti pateikti teismui kaip tinkami, nes taisyklė, kad paimti kraują gali tik medikas, yra sukurta siekiant apsaugoti sveikatą, o ne tam, kad būtų užtikrintas teismui pateikiamų įrodymų teisėtumas. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (BGH) nuomone, įrodymus pripažinti niekiniais, t.y., pateikti teismui neįmanomais, galima tik kai pažeidžiama *Rechtskreis des Beschuldigen* (su kaltinamojo teisėmis susijusi taisyklė).

Nagrinėjant įrodymų pakankamumo klausimą analizuotinas įrodinėjimo dalykas. Vokietijoje laikomasi nuostatos, kad faktai, kuriuos reikia įrodinėti, negali būti neriboti, antraip negalima būtų nei ištirti nusikalstą veiką, nei išnagrinėti bylą. Todėl manoma, kad tik įrodinėtini faktai byloje turi esminę reikšmę¹¹⁵.

Kiekvienu atveju turi būti atliktas kruopštus, objektyvus bei visapusiškas įrodymų patikrinimas. Įrodymų patikrinimas atliekamas lyginant juos su kitais gautais įrodymais. Tikrinant juos, būtina nustatyti jų šaltinius, patikrinti, ar jie gauti teisėtais būdais. Taigi, būtina nustatyti, ar įrodymas yra patikimas.

Iškyla klausimas, ar įrodymo negaliojimas taikomas tik tam pačiam įrodymui, ar neutralizuojami ir kiti vėliau surinkti įrodymai? Vokietijos įstatymuose atsakymo į šį klausimą

¹¹⁴Филимонов Б. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. Москва: Спарк, 1994. P. 64.

¹¹⁵Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai: Mok. priemonė. Vilnius: Saulužė, 1997. P. 9.

nėra, tačiau jį galime gauti iš Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (BGH) 1983 metais priimto sprendimo. Teismas pasisakė, kad neteisėti įrašai netrukdo pripažinti vėlesnio prisipažinimo.

3.2. Prancūzijos Respublika

Kaip pastebi K. Gučenko, baudžiamajame procese įrodymų teisė išvystyta silpniau nei daugelyje kitų kontinentinių ar anglosaksiškų šalių¹¹⁶.

Plačiąja prasme, įrodymas Prancūzijoje – tai tam tikro fakto realumo ar teisinio akto egzistavimo nustatymas. Siaurąja prasme – tai metodas ar priemonė, naudojama šiam tikslui pasiekti. Teisėtu įrodymu yra laikomi duomenys, kurie nustatyti būdais, apibrėžtais ir reikalaujamais įstatymo¹¹⁷.

Įrodymas – tai fakto, padėties, aplinkybės nustatymas¹¹⁸.

BPK 427 straipsnis¹¹⁹ teigia, kad išskyrus atvejus, kai įstatymas numato kitaip, nusikaltimas ar pažeidimas gali būti nustatytas naudojant bet kokius įrodymų rinkimo būdus, kuriuos pagal savo vidinį įsitikinimą vertina teisėjas. BPK 427 straipsnis įtvirtina laisvą įrodymų rinkimo principą. Tačiau ši laisvė negali pateisinti bet kokių priemonių ir būdų, naudojamų renkant įrodymus. Taigi, su įrodymų leistinumu susijęs ir reikalavimas, kad įrodymai būtų gauti tinkamai, tai yra laikantis nustatytos tvarkos, kuri yra griežtai reglamentuota¹²⁰. Įrodymai turi atitikti teisėtumo, legalumo reikalavimus ir negali pažeisti pagrindinių žmogaus teisių. Sąžiningumas – tai dar vienas principas, kurio turi laikytis baudžiamajame procese dalyvaujantys pareigūnai.

Taigi, baudžiamojo proceso kodekse yra įtvirtinta taisyklė, jog renkant įrodymus, galima atlikti bet kokius veiksmus, ne tik įstatyme numatytus, jeigu nėra pažeidžiamos atitinkamos normos ar nustatyti draudimai. O kai įstatymas nustato tikslų būdą kaip įrodyti nusikaltimą, teismų praktika sutinka, kad teisėjas gali apsispręsti taikydamas ir kitus būdus¹²¹.

Prancūzijos BPK 537 straipsnyje įtvirtinta, kad teisės pažeidimai įrodomi raportais arba protokolais, arba liudytojų parodymais, jei protokolų ir raportų nėra. Taigi yra atmetami (nepripažįstami) netiesioginiai įrodymai ir asmenų prisipažinimai.

¹¹⁶Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. Москва: Зерцало, 2001. P. 298.

¹¹⁷ Guillien R, Vincent J., *Lexique des termes juridiques*. Dalloz, 2007. P.512.

¹¹⁸ Prancūzų teisinės kalbos žodynas <http://www.dictionnaire-juridique.com/definition/preuve.php>. prisijungimo laikas: 2010 rugpjūčio 20d.

¹¹⁹ Criminal Procedure Code of the French Republic <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1673/file/5a2dc58db2854a7520bb8ee521ce.htm/previe> w. prisijungimo laikas: 2010 rugpjūčio 24d.

¹²⁰ West A. Desdevises D., Fenet A., Gaurier D., Henssaff M. C. *The French Legal system. An introduction*. London, 1992. P. 258.

¹²¹ Pradel J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001. P 369.

Nagrinėjant įrodymų negaliojimą svarbu pažymėti, kad tai buvo istoriškai vienas labiausiai svarstomų ir keičiamų klausimų Prancūzijos baudžiamajame procese. Seniau, XX a. viduryje, buvo skiriamos dvi niekinių įrodymų rūšys:

1. formalus negaliojimas, t.y. tiesiogiai numatytas įstatymo;
2. materialus negaliojimas, t.y. susijęs su svarbios įstatymo normos pažeidimu, nors įstatymo nenumatytas.

Ilgainiui įrodymų pripažinimą niekiniais imta sieti ir su nuostolių arba žalos, kuriais remiasi ją patyrusi šalis, įrodymu¹²².

Šiuo metu egzistuoja: Pirma - keli formalaus įrodymų negaliojimo atvejai, susiję su advokato telefoninių pokalbių kontrole bei atvejais susijęs su kratos ar poėmio atliko tvarka. Antra - baudžiamojo proceso normose numatytų esminių formalių reikalavimų nesilaikymas, kaip materialiai negaliojančių įrodymų atvejis (BPK 171 straipsnis). Bet kokiu iš minėtų atvejų teismas gali įrodymus pripažinti niekiniais tik tada, kai šie pažeidžia proceso dalyvio interesus.

Prancūzijos BPK 174 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos įrodymo negaliojimo pasekmės. Pažymima, jog „kolegija nusprendžia ar anuliuojami visi ydingo proceso veiksmai ir daiktiniai įrodymai, ar tik dalis jų ir ar anuliuojamas ir vėlesnis procesas“¹²³.

3.3. Jungtinės Amerikos Valstijos

Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau - JAV) įstatymai nepateikia įrodymų apibrėžimo, jo nerasime nei vieningose įrodymų taisyklėse, nei Federalinėse įrodymų taisyklėse, nei Aukščiausiojo Teismo aktuose. Tačiau tam tikrą įrodymų apibrėžimą galime aptikti Teisės terminų žodyne, kur įrodymais įvardijama bet kokia įrodymų rūšis (bet kokios įrodinėjimo priemonės), kurias laikydamosi teisės normų pateikė bet kuri šalis, ir kurios gautos iš liudytojų parodymų, dokumentų, protokolų, daiktinių įrodymų ar pan.. Svarbu tai, kad šios priemonės padėtų teismui ir prisiekusiesiems susidaryti vidinį įsitikinimą.

Vadovaujantis JAV federalinių įrodymų taisyklių 402 taisykle¹²⁴ „visi su įrodinėjimo dalyku susiję įrodymai yra leistini, išskyrus atvejus, numatytus JAV Konstitucijoje, Kongreso priimtuose aktuose, JAV Federalinių įrodymų taisyklėse ar kitose taisyklėse, kurias pagal suteiktas galias yra nustatęs Aukščiausiasis Teismas. Įrodymai, nesusiję su įrodinėjimo dalyku,

¹²²Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001.P. 396.

¹²³Criminal Procedure Code of the French Republic

<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1673/file/5a2dc58db2854a7520bb8ee521ce.htm/preview>, prisijungimo laikas: 2010 rugpjūčio 24d.

¹²⁴Federal Rules of Evidence <http://www.law.cornell.edu/rules/fe/>; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2010 rugsėjo 6d.

yra neleistini“. Taigi JAV įrodymų leistinumą principas įtvirtinti ne viename teisės akte, bet keliuose skirtingos hierarchijos teisės aktuose, pradedant JAV Konstitucija ir baigiant Aukščiausiojo Teismo nustatytais taisyklėmis. Teisės doktrinoje pabrėžiama, kad bendroji taisyklė, pagal kurią su įrodinėjimo dalyku susiję duomenys yra leistini, jei įstatymas nenumato kitaip, yra racionalios justicijos pagrindas¹²⁵. Sąsajumo klausimas minimas JAV Federalinių įrodymų 401 taisyklėje, kur pabrėžiama, jog visi pateikti faktai turi būti susiję su byla. Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, jog JAV daugiausia dėmesio nagrinėjant įrodymams keliamus reikalavimus yra skiriama būtent leistinumą reikalavimui.

JAV Federalinių įrodymų 403 taisyklėje įtvirtinta, kad gali būti atmestas net ir tinkamas įrodymas, jeigu jo įrodomoji reikšmė yra mažesnė už pasekmes, kurias jis gali sukelti. Taigi, nors ir tinkamas, įrodymas gali būti pašalintas, jei jo galima vertė yra žymiai nusverta neteisingo išankstinio nusistatymo pavojaus, abejonių sprendimu, ar teisėjo klaidingumo, arba nereikalingo sprendimų atidėjimo, laiko švaistymo, ar nereikalingo pristatymo tolydžio didėjančių įrodymų“¹²⁶. Kaip pastebi Weinstein J. B., visi tinkami (su įrodinėjimo dalyku susiję) įrodymai yra leistini su tam tikrom išimtimis¹²⁷.

Vienu svarbiausiu atmestiniu įrodymu išlieka *oui-dire* (kitų pasakojimai arba kitaip - netiesioginis liudijimas). Detaliau aptariant JAV įtvirtintą „įrodymų iš kitų pasakojimų (nuogirdų)“ leistinumą principą, paminėtinos ir šį principą apibūdinančios pagrindinės sąvokos. Pagrindinė sąvoka – pasakojimai/nuogirdos - tai teisme nagrinėjant bylą padarytas ne pareiškėjo pareiškimas, pateiktas kaip įrodymas, siekiant patvirtinti įrodinėjamą tiesą. Pagal JAV federalinių įrodymų taisyklių 801 taisyklę¹²⁸, pareiškimu laikytina ne tik žodinis ar rašytinis teigimas, bet ir nežodinis asmens bendravimas ar kitoks elgesys, jei juo asmuo ketina išreikšti tam tikrus savo ketinimus.

Pasak A. Best¹²⁹, paradoksalu yra tai, kad pagal JAV Federalines įrodymų taisykles, dauguma nuogirdų teismo proceso metu pripažįstami įrodymais. Federalinių įrodymų taisyklių 801 taisyklėje yra nustatyti atvejai, kada ne teisme padaryti pareiškimai nelaikomi nuogirdomis, o JAV Federalinių įrodymų taisyklių¹³⁰ 803, 804, 807 taisyklės nustato išimtis, kada nuogirdos

¹²⁵ Muller C. B., Kirkpatrick L. C. Federal rules of evidence. With Advisory Commit Notes, Legislative History, and cases Supplement. 1994 edition. – Boston, New York, London, Toronto: Little, Brown and Company, 1994. P 71-72.

¹²⁶ Best A.. Evidence: examples and explanations. Fourth edition. – New York, 2001. P. 3.

¹²⁷ Weinstein J. B., Berger M. A. Student edition of Weinsteins evidence manual. Sixth edition. – San Francisco: Lexis Nexis, 2003. P.12.

¹²⁸ Federal Rules of Evidence <http://www.law.cornell.edu/rules/fre/>; prisijungimo laikas: prisijungimo laikas: 2010 rugsėjo 6d.

¹²⁹ Best A.. Evidence: examples and explanations. Fourth edition. New York, 2001. P.61 - 62.

¹³⁰ Federal Rules of Evidence <http://www.law.cornell.edu/rules/fre/>; prisijungimo laikas: 2010 rugsėjo 6d.

gali būti pripažintos įrodymais, pvz., 804 taisyklė, jeigu pareiškėjo dalyvavimas bylos nagrinėjime yra neįmanomas.

Nagrinėjant įrodymo negaliojimo pasekmes JAV turėtume kalbėti apie *fruits of the poisonous tree* teoriją. Šis terminas pirmą kartą buvo paminėtas 1939 m. byloje *Nardone c. US*, kurioje teisėjas Frankfurteris poėmį po neteisėto klausymosi pripažino neteisėtu ir pirmą kartą susidariusiai situacijai apibūdinti pavartojo šį terminą. Ši teorija yra nagrinėjama daugelio valstybių baudžiamojo proceso moksle, siekiant atsakyti į klausimą, ar įrodinėjimo procese galima remtis įrodymais, gautais naudojant pirminio neleistino įrodymo informaciją.

Dažniausiai vadovaujantis „užnuodyto medžio vaisiaus“ taisykle neleistiniais įrodymais, gautais neteisėtai atlikus poėmius ar kratas, pripažįstami įvairūs daiktai, kurie įprastai laikytini daiktiniais įrodymais¹³¹. Tokiu būdu, jei kokie nors daiktai yra paaimami kratos, poėmio arba apžiūros, atliktos pažeidžiant įstatymus, metu, tai neleistini bus ne tik atitinkamos kratos, poėmio ar apžiūros protokolai, bet ir tokiu būdu gauti daiktai - daiktiniai įrodymai, o taip pat ir ekspertų išvados, surašytos atliekant šių daiktų ekspertizes¹³².

Pabrėžtina, jog „užnuodyto medžio vaisiaus“ taisyklė Lietuvoje netaikoma. Neleistinu įrodymas negali būti pripažintas vien todėl, kad kiti su šiuo įrodymu susiję įrodymai buvo gauti neteisėtais būdais.

Tačiau, reikia pažymėti, jog „užnuodyto medžio vaisiaus“ doktrina nėra absoliuti – apibendrinus JAV teisinę literatūrą išskirtinos trys teorijos išimtys, kai neteisėtai gautų įrodymų pagrindu surinkti įrodymai visgi bus leistini, jeigu:

1. Įrodymai gauti dalinai iš nepriklausomo, „neužteršto šaltinio“,
2. Jie neišvengiamai būtų gauti kitais būdais, nepriklausomai nuo „užteršto šaltinio“,
3. Priežastinio ryšio grandinė tarp nelegalių veiksmų ir to pasekmėje gautų įrodymų yra per daug silpna.

J. Pradel pastebi, kad šios trys išimtys arba jo vadinamosios teorijos (pirmoji- nepriklausomo atsiradimo, antroji- neišvengiamo atsiradimo ir trečioji- pažeidimo ištaisymo) atsirado tik dėl energingų JAV Aukščiausiojo Teismo veiksmų siekiant apriboti neteisėtų įrodymų atmetimą.

¹³¹Золотых. В. В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. Ростов-на-дону: Феникс, 1999. P 219.

¹³²Ten pat.

3.4. Didžioji Britanija

Didžiojoje Britanijoje įrodymai yra apibrėžiami „kaip tai, ką parodo, paaiškina arba patvirtina viena ar kita šalis, siekdama patvirtinti faktą ar ginčijamą klausimą“¹³³.

Pagrindinėmis įrodymų savybėmis yra laikytini sąsajumas ir vidinis kokybiškumas, o ne leistinumai. Dar 1861m. teisėjas Cromptonas ištarė žodžius: „Nesvarbu, kaip jūs juos gavote: net jei pavogėte, įrodymai yra priimtini“. Buvo manoma, kad, jei įtariamąjį kaltinantis įrodymas negali būti panaudotas prieš jį tik todėl, kad gautas neteisėtu būdu, tai būtų rimta teisingumo vykdymo kliūtis. Šį teiginį pagrindžia ir L. Leigh išsakyti pamąstymai, jog Didžiosios Britanijos teisė tik nenoromis pripažįsta, kad įrodinėjimo priemonė galėtų būti neleistina.

Nors Didžiojoje Britanijos toks įrodymų vertinimas yra dominuojantis, pastebima ir tam tikrų pokyčių: 1914 m. Lordų Rūmai suformulavo taisyklę, jog įrodymas neleistinas, jei jis daugiau padaro žalos, nei įrodo, o 1955 m. Lordų Rūmų pozicija šiek tiek pakito – teisėjas gali nepripažinti įrodymo, jei mano, kad būtų nesąžininga gynybos atžvilgiu, nes teisės normų, nustatančių įrodymų rinkimą, pažeidimas – tai visų pirma „teisybės“ (*equity*), kaip fundamentalaus anglosaksų baudžiamojo proceso principo, pažeidimas¹³⁴. Taip pat paminėtinas ir 1984 m. *Police and criminal evidence act*¹³⁵, kurio 76 straipsnis numato, kad „kaltinamojo prisipažinimas nelaikomas įrodymu, jei kaltintojas nesugeba įrodyti, jog prisipažinimas buvo išgautas teisėtais būdais“.

Kalbėdami apie įrodymų leistinumą, turime paminėti „geriausių įrodymų taisyklės“. Kaip pastebi V. V. Zolotich, Didžiojoje Britanijoje ilgainiui „...atsirado taisyklės, tarnaujančios teisingam klausimo apie įrodymų leistinumą išsprendimui“¹³⁶. Aiškinant „geriausių įrodymų taisyklės“ išskiriami trys aspektai:

- 1) Įrodymai turi patekti į teismą tinkamais, nustatytais keliais, tai yra teismas ir prisieksieji turi spręsti bylą ne savo asmeninėmis įvykio žiniomis, o vadovaudamiesi tais įrodymais, kurie pateikti teisme;
- 2) Įrodymai turi būti pirminiai, o ne išvestiniai;
- 3) Tarp įrodymų ir įrodinėjimo dalyko turi būti akivaizdus ir glaudus ryšys¹³⁷.

Duomenys, neatitinkantys leistinumą kriterijaus yra:

¹³³Уолкер Р. Английская судебная система. Москва : Юридическая литература, 1980. Р.554.

¹³⁴ Гуценко К. Ф., Головки Л. В. Уголовный процесс западных государств. Москва: Зерцало, 2001. Р. 87-89.

¹³⁵ Police and criminal evidence act <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>, prisijungimo laikas: 2010 spalio 1d.

¹³⁶Золотых. В. В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. – Ростов-на-дону: Феникс, 1999. Р. 32.

¹³⁷Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. Тула: Автограф, 2000. Р. 187 .

- 1) Gauti pažeidžiant įstatymus;
- 2) Hearsay duomenys. Šie duomenys neatitinka leistinumų kriterijaus. Išimtis: parodymus, padarytus mirštant, galima perduoti į teismą, jie - leistini. Tokie parodymai gali būti leistini, netgi tuo atveju, kai mirštantis asmuo liudija prieš save.

Tačiau vieningos nuomonės, ar įrodymai, gauti pažeidžiant įstatymus, laikytini leistiniais, nėra. Tai pastebi ir A. Kane: „nuomonės skiriasi dėl pageidavimo laikyti priimtinais įrodymus, kurie buvo gauti nelegaliai (nusikaltimu, sutarties sulaužymu arba pažeidžiant įstatymus reglamentuojančias policijos įgaliojimus ir pareigas tiriant nusikaltimus) ar netinkamai (apgaunant, paperkant, grasinant ir kt.)“¹³⁸.

Byloje *Miller c. ministere des Pensions* teisėjas Denningas teigė, jog „nebūtina įsitikinti - pakanka pasiekti aukštą tikimybės laipsnį. Įrodymas, nepaliekantis jokių pagrįstų abejonių, nereiškia, kad įrodymas neturi nė šešėlio abejonės“¹³⁹. Kaltė laikoma įrodyta, jei galima pritaikyti frazę - „tai įmanoma, tačiau visiškai neįtikėtina“.

Taigi, bene pagrindinis kriterijus vertinant įrodymus – abejonių nebuvimas (*beyond reasonable doubt*). Subjektai, atliekantys kaltinimą, arba kai kuriais atvejais ir gynybą, turi taip įrodyti bylos aplinkybes, kad teismui neliktų jokių abejonių dėl pateiktų duomenų.

Kitas svarbus reikalavimas, keliamas įrodymams buvo išsakytas mokslininko L. Cross „vienas faktas bus susijęs su kitu, jei tarp jų abiejų egzistuos ryšys, kuris dėl vieno iš jų buvimo, leis daryti išvadą apie kito buvimą“. Čia kalbama apie loginį ryšį, arba kitaip – sąsają. J.Spencerio žodžiais tariant, faktas yra svarbus, jei protingai mąstančiam žmogui jis leidžia manyti esant kurį nors sudėties elementą.

XVIII a. įstatymų leidėjas sukūrė koroboracijos teoriją, siekdamas išvengti teismo klaidų. Jos esmė ta, jog tam tikrais atvejais nuosprendžio priėmimas galimas tik tuomet, kai kaltinantys įrodymai atitinka formalius reikalavimus arba kai vieni įrodymai patvirtinami kitais. Kaip pavyzdį galima paminėti įtvirtintus kelis koroboracijos pavyzdžius: 1795 m. įtvirtina, kad apkaltinamajam nuosprendžiui priimti reikalaujama bent dviejų sutampančių liudytojų parodymų, o 1911 m. buvo atmesta nuteisimo galimybė pagal vieno liudytojo parodymus. Dabartiniu metu koroboracija teismų praktikoje taikoma vis rečiau¹⁴⁰.

Išskirti vieną įrodymams keliamų reikalavimų sistemą, kuri vienyty visas šias valstybes, kažin ar įmanoma. Išanalizavus literatūrą atrodytu, jog didžiausias dėmesys yra skiriamas leistinumų kriterijaus reikalavimui, daug dėmesio skiriama įrodymų gavimui teisėtais būdais,

¹³⁸Kane A. The modern law of evidence. Fifth edition. London: Butterworth's, 2000. P. 49.

¹³⁹Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001.P. 437.

¹⁴⁰Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001.P. 438.

žmogaus teisių apsaugai ir t.t. Tačiau Didžiojoje Britanijoje šis reikalavimas nesureikšminamas, pirmiausia akcentuojams abejonių nebuvimas. Todėl vienintelis įrodymams keliamas reikalavimas, kuris nagrinėjamas daugiau ar mažiau visose valstybėse, yra sąsajumo reikalavimas.

Aukščiau minėtos valstybės turi galias teisines tradicijas, stiprią teisinę bazę, tad natūralu, jog tam, kad pasiektume savo valstybėje geresnių rezultatų, turėtume pasisemti patirties iš užsienio valstybių. Tačiau, aklai „perimdami“ normas (arba šiuo atveju siūlydami jas perkelti) gero rezultato nepasieksime. Kiekvienu atveju svarbu nepamiršti, kad norma turi būti „gyva“, prigyti visuomeniniuose santykiuose.

Galime kelti dar darbe nenagrinėtą diskusinį klausimą dėl įrodymų (šaltinių) sąrašo įtvirtinimo – tokį sąrašą turi Vokietija. Vokietijos teoretikai ir praktikai pažymi, jog sąrašas yra proceso skaidrumo ženklas. Tačiau taip sparčiai žengiant mokslui ir technologijoms į priekį, vargu ar neteks jo greitai metu pildyti, net ir žvelgiant į tokį, atrodytų, platų sąrašo elementą kaip „vaizdinės ir garso priemonės“. Tad šioje situacijoje darbo autorė laikosi nuomonės, jog tam tikras konservatoriškumo atsisakymas nėra blogybė, netgi priešingai – tai gali skatinti pažangą.

Lietuvoje įtvirtinta įrodymams keliamų reikalavimų sistema nėra nepažangi, joje atsispindi pagrindiniai tiek minėtų valstybių, tiek ir daug darbe analizuotų Rusijos mokslininkų įrodymams keliami reikalavimai: sąsajumas ir leistinumai. Teismų praktika ir teisės doktrina šią sistemą papildo dar vienu elementu – įrodymų patikimumo reikalavimu.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nors ir neišskirdami vieningos įrodymams keliamų reikalavimų sistemos, teoretikai iš esmės sutaria dėl atskirų įrodymams keliamų reikalavimų turinio. Apibendrinus jų nuomones, išskirtina tokia sistema:
 - a. Įrodymų sąsajumas (liečiamumas).
 - b. Įrodymų leistinumas.
 - c. Įrodymų patikimumas.
 - d. Įrodymų pakankamumas.
2. Sąsajumas - tai jų turinio ir įrodinėjimo dalyko arba kitų duomenų, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, ryšys. Įrodymų sąsajumo klausimas įtvirtintas BPK 20 straipsnio 3 dalyje, kurioje nurodoma, jog įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai. Pastebėta, jog teismų praktikoje apibūdinant šį įrodymams keliamą reikalavimą, nekonkretizuojama kokiam tikslui šis įrodymas pasitarnavo, tiesiog apsiribojama BPK pateikta konstrukcija. LAT nutarčių analizė parodė, jog didžiojoje dalyje LAT nutarčių, nagrinėjančių įrodymams keliamų reikalavimų klausimą sąsajumo aspektu, buvo pasisakyta versijų iškėlimo ir paneigimo klausimu.
3. Leistinumą rodo duomenų tinkamumą naudoti įrodinėjimo procese, tai jų tinkamumas formos atžvilgiu. BPK 20 straipsnio 4 dalyje nurodoma, kad įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmis. Praktikoje daugiausia diskusijų susilaukiantis aspektas, nagrinėjant įrodymų leistinumą klausimą, yra provokacijos faktas NVIM. Tačiau atlikus empirinį tyrimą, nustatyta, jog tik mažojoje dalyje nutarčių LAT pripažino, jog buvo įvykdyta provokacija.
4. Empirinis tyrimas parodė, jog nepaisant to, kad leistinumą reikalavimas plačiai nagrinėjamas tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje, jis yra dažniausiai pažeidinėjimas įrodymams keliamas reikalavimas. Tad ieškant priežasties siūlytina atsigręžti į teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijų darbą (jų gebėjimą tinkamai suvokti, interpretuoti bei pritaikyti ne tik teismų praktikos išaiškinimus, bet ir doktrines nuostatas).
5. Patikimais laikomi įrodymai, kurių tikrumas nekelia abejonių. Įrodymas, kurio ne tik forma, bet ir turinys yra be priekaištų laikytinas patikimu įrodymu. Įrodymų patikimumo reikalavimas nėra tiesiogiai įtvirtintas BPK, tačiau išvadą, kad įrodymas privalo atitikti patikimumo reikalavimą, galime daryti iš sisteminės LAT nutarčių analizės: „Tik

įvertinus bylos **duomenis jų patikimumo aspektu**, galima pereiti prie įrodymų vertinimo¹⁴¹. Tad siūlytina papildyti BPK 20 straipsnį viena dalimi, įtvirtinančia turinio kokybės reikalavimą, ir jį išdėstyti taip :

20 straipsnis. Įrodymai

1. Įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys.
2. Ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla.
3. Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai.
4. Įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmais.
5. **Įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurių tikrumas nekelia abejonių.**
6. Teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu.
6. Įrodymų pakankumas reiškia, kad surinktų įrodymų, kaip visumos, pakanka padaryti patikimas išvadas. Įrodymų pakankumo reikalavimas apibūdina ne kiekvieną įrodymą atskirai, o jų visumą. Tai daugiau fakto, nei teisės klausimas. Būtent dėl šios priežasties, nedažnai, tačiau visgi pasitaiko atvejų, kuomet šis klausimas analizuojamas ir LAT nutartyse.

Nors mūsų BPK jau galioja beveik dešimtmetį, LAT yra apibendrinęs 2004 – 2006 m. nutartis, o nuo to laiko yra priimta ne viena nauja LAT nutartis įrodymams keliamų reikalavimų klausimu, tačiau tyrimas parodė, jog iki šiol ši norma yra suprantama ir taikoma skirtingai. Nors empirinio tyrumo rezultatai parodė, kad net 22% nutarčių LAT pripažino, jog žemesnių instancijų teismai darė esminius BPK pažeidimus, iškelta hipotezė pasitvirtino.

¹⁴¹ LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-190/2006, Procesinio sprendimo kategorija:1.2.4.8.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341
4. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 65-2633
5. LTSR baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1961, Nr. 18 – 148.

Tarptautiniai ir užsienio valstybių teisės aktai

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols No. 11 and No. 14 <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>
2. Criminal Procedure Code of the Federal Republic of Germany <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.
3. Criminal Procedure Code of the French Republic <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1673/file/5a2dc58db2854a7520bb8ee521ce.htm/preview>.
4. Federal Rules of Evidence <http://www.law.cornell.edu/rules/fre/>.
5. Police and criminal evidence act <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>,

Teismų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai:

1. Kass v. Germany http://www.cnpd.public.lu/fr/legislation/jurisprudence/cedh/cedh_caselaw_dp_fr.pdf
2. Milinienė v. Lithuania// <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionSimilar=63186580&skin=hudoc-fr&action=similar&portal=hbkm&Item=2&similar=englishdocument>
3. Pyrgiotakis v. Greece// <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=pyrgiotakis%20%20c.%20%20grece%20%2015100/06%20%2015100/06&sessionid=63187990&skin=hudoc-fr>
4. Ramanauskas v. Lithuania// <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Vanyan%20%20c.%20%20Russie%20%2074420/01&sessionid=63187843&skin=hudoc-fr>
5. Teixeira de Castro v. Portugal// http://www.hrcr.org/safrica/arrested_rights/castro_portugal.html.
6. Vanyan v. Russian// <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Vanyan%20%20c.%20%20Russie%20%2074420/01&sessionid=63187843&skin=hudoc-fr>

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymo 37 straipsnio pirmosios dalies 7

- punkto, 39 straipsnio, 40 straipsnio pirmosios bei antrosios dalių, 45 straipsnio ir 46 straipsnio antrosios bei trečiosios dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 1996, Nr. 36-915.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvines veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105.
 3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teismų praktika

1. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika Nr. 27. http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=32350
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis . Teismų praktika Nr.19
3. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-49/2006, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.2.2.; 1.2.29.2
4. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-190/2006, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.4.8.
5. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-392/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.; 2.1.7.3.
6. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-478/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1, 2.1.7.4.1, 2.1.7.4.5.
7. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 350/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.19.4.; 2.1.7.1.
8. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-288/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.6.2.; 2.1.7.2.; 2.1.7.4.
9. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-349/2008, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1; 2.1.7.4.
10. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-55/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.5.1, 2.1.7.1, 2.1.7.4.1, 2.1.7.4.5, 2.3.6.4.1.
11. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-74/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.

12. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-100/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.; 2.1.7.4.
13. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-115/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.1.8.1.1, 2.1.7.4.1, 2.4.7.
14. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-102/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.1.4.4.3; 1.1.8.6.2; 1.1.8.6.4; 1.1.8.9.2, 1.2.28.2; 2.1.7.3; 3.1.5.3; 3.1.5.13.
15. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-187/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.3.2.6; 2.1.7.3.
16. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-193/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.3; 2.4.2.1; 2.4.2.3.
17. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-257/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.14.3.2, 2.1.7.1, 2.1.7.3.
18. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2009, Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.7.2; 2.4.7.
19. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.25.4.6; 2.1.2.9; 2.1.7.3; 2.3.6.4.5.1; 2.4.7.
20. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-52/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.2.12, 2.1.7.1, 2.1.7.4.1, 2.6.8, 3.1.5.13.
21. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-378/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.26.2.1; 2.1.7.1; 2.1.7.3.
22. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2009, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.2., 2.1.7.4.
23. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548/2009, Procesinio sprendimo kategorijos 2.1.7.1.; 2.1.7.2.; 2.1.7.4.; 2.3.6.3.1.; 3.1.17.
24. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-564/2009, Procesinio sprendimo kategorijos: 2.1.7.1, 2.2.1.2, 2.2.1.6.
25. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1.; 2.1.7.2.; 2.1.7.4.
26. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.23.2; 2.1.7.1,
27. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-105/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1, 2.4.2.1.
28. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 13 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-142/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.26.2.2.; 2.1.7.3.
29. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje Nr. 2K-255/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 1.2.19.1; 2.6.8; 2.4.2.1; 2.1.7.3; 2.1.7.4, 2.2.1.2; 2.2.1.6.
30. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-273/2010, Procesinio sprendimo kategorijos: 1.2.23.3; 2.1.7.3; 2.4.2.1.

31. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.1; 2.1.7.4; 2.3.4.6.2.
32. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-294/2010, Procesinio sprendimo kategorija: 2.1.7.2.

Specialioji literatūra

1. Ancelis P. Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas: monografija. Vilnius: Saulė, 2007.
2. Ancelis P. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape // Jurisprudencija. 2006, Nr. 11 (89).
3. Arlauskaitė-Rinkevičienė U. Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai // Jurisprudencija. 2007, Nr. 4(94).
4. Ažubalytė R., Zajančauskienė J. Baudžiamojo proceso teisė. Bendrosios dalies kurso tezės. Vilnius: Mūsų Saulužė, 2006.
5. Best A.. Evidence: examples and explanations. Fourth edition. New York, 2001.
6. Čininas A. Aktualios įrodymų sampratos ir jų lestinimo problemos Lietuvos baudžiamojo proceso teorijoje ir praktikoje. // Jurisprudencija. 2001, Nr. 23 (15).
7. Danisevičius P., Liakas A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. Vilnius: VU, 1971.
8. Werner F. Ebke, Matthew W. Finkin. Introduction to German Law The Hague. London. Boston. 1996.
9. Ingelfinger R. Rechtsprobleme bedingter Beweisanträge im Strafprozess, C.F.Müller, 2002.
10. Beulke W. Strafprozessrecht. Heieberg: C.F.Müller, 2010.
11. Goda G. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir Lietuvos Konstitucijos taikymo problemos // Teisės problemos. 1999, Nr. 3.
12. Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai: Mok. priemonė. Vilnius: Saulužė, 1997.
13. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2005.
14. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., Rinkevičius J., Švedas G., Jasaitis G., Merkevičius R. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
15. Guillien R, Vincent J., Lexique des termes juridiques. Dalloz, 2007.
16. Kanapeckaitė J. Galimybė atlikti proceso veiksmus su asmenimis, turinčiais psichikos trūkumų (sutrikimų), ir gautų duomenų įrodymoji reikšmė // Jurisprudencija. 2005, Nr. 77 (69).
17. Kane A. The modern law of evidence. Fifth edition. London: Butterworth's, 2000.
18. Kazlauskas M., Kuconis P. Nauja įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte // Justitia. 1998, Nr. 5.
19. Machovenko, J. Įrodymai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje // Teisė. 2005, Nr. 55.
20. Muller C. B., Kirkpatrick L. C. Federal rules of evidence. With Advisory Commit Notes, Legislative History, and cases Supplement. 1994 edition. – Boston, New York, London, Toronto: Little, Brown and Company, 1994.
21. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001.
22. Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai. Vilnius: VU, 1996.
23. Rinkevičius J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese // Jurisprudencija. 1998, Nr. 10 (2).
24. Rinkevičius J. Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje // Teisė. 1992, Nr. 26.

25. Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai: mokymo priemonė. Vilnius: VU, 1990.
26. Sabonis D. Vidinis įsitikinimas, kaip įrodymų ir duomenų vertinimo kriterijus // Teisės problemos. 2006, Nr.2 (52).
27. Stungys K. Įrodymų samprata baudžiamojo proceso kodekso projekte. // Jurisprudencija. 2000, Nr. 16 (8).
28. Weinstein J. B., Berger M. A. Student edition of Weinsteins evidence manual. Sixth edition. – San Francisco: Lexis Nexis, 2003.
29. West A. Desvives D., Fenet A., Gaurier D., Henssaff M. C. The French Legal system. An introduction. London, 1992.
30. Westphal N. Der kriminalistische Beweis. Hilden, 2010.
31. Белкин А.Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. Москва: Норма, 2005.
32. Владимиров Л. Е. Учение об уголовных доказательствах. Тула: Автограф, 2000.
33. Власова Н.А. Досудебное производство в уголовном процессе. Москва: Юрмис, 2000.
34. Гуценко К. Ф., Головкин Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. Москва: Зерцало, 2001.
35. Золотых. В. В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. Ростов-на-дону: Феникс, 1999.
36. Лупинская П. А. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации. Москва, 2005.
37. Орлов Ю. К. Основы теории доказательств в уголовном процессе. Научнопрактическое пособие. Москва: Проспект, 2000.
38. Орлов Ю.К. Проблемы теории доказательств в уголовном процессе. Москва: Юристъ, 2009.
39. Пашин С. Теоретические основы допустимости материалов в качестве доказательств. Москва, 1998.
40. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. Москва: Наука, 1968.
41. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Москва: Юридическая литература 1973.
42. Уолкер Р. Английская судебная система. Москва : Юридическая литература, 1980.
43. Филимонов Б. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. Москва: Спарк, 1994.
44. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. Москва, 1961.
45. Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. Москва, 1981.

Internetinės prieigos

1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas - <http://www.lat.lt/>
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas - <http://www.lrkt.lt>
3. Lietuvos Respublikos Seimas - <http://www.lrs.lt/>
4. Office for Democratic Institutions and Human Rights - <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
5. Prancūzų teisinės kalbos žodynas <http://www.dictionnaire-juridique.com/definition/preuve.php>
6. Teisės portalas - <http://www.infolex.lt/>

SANTRAUKA

Analizuojant teisės aktus, užsienio ir Lietuvos mokslinę literatūrą bei teismų praktiką magistro baigiamajame darbe siekiama atskleisti konkrečių įrodymams keliamų reikalavimų turinį. Didžiausias dėmesys skiriamas įrodymų sąsajumui (liečiamumui), leistinumui, patikimumui ir pakankamumui: išdėstytos doktrininės ir įstatyminės nuostatos, jas iliustruojant konkrečiais teismų praktikos pavyzdžiais.

Siekiant geriau atskleisti Lietuvos teismų praktikoje susiklosčiusią situaciją bei kylančias problemas (jų mastą), t.y. kokie įrodymams keliami reikalvimai pažeidžiami dažniausiai, kokią dalį pažeidimai sudaro vertinant juos viso tyrimo kontekste ir t.t., pateikiami atlikto empirinio tyrimo rezultatai.

Darbe analizuojant teisės teoretikų nuomones aptariama įrodymų samprata, atlikus apibendrinimus išskirta įrodymams keliamų reikalvimų sistema, taip pat nagrinėjami konkrečiose užsienio valstybėse įrodymams keliami reikalavimai.

Raktiniai žodžiai: įrodymai, sąsajumas, leistinumas, patikimumas, pakankamumas.

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Magisterarbeit versucht man den Inhalt von den konkreten Anforderungen für die Beweismittel zu beschreiben. Für dieses Ziel werden die Rechtsakten, litauische und ausländische wissenschaftliche Literatur und die Äußerungen der Gerichten analysiert. Die größte Aufmerksamkeit wird für den Zusammenhang, Zulässigkeit, Zuverlässigkeit und Zulänglichkeit geschenkt: die doktrininische und gesetzliche Bestimmungen werden dargelegt und mit den konkreten Beispielen illustriert.

Man erläutert die Ergebnisse von einer empirischen Untersuchung, damit man besser die Situation der Praxis von den litauischen Gerichten und die Problematik erklärt: welche Anforderungen für die Beweismittel werden am häufigsten verletzt, welchen Umfang die Verletzungen in der ganzen Untersuchung nehmen usw.

Nach der Analyse der Äußerungen von den Theoretiken bespricht man die Konzeption der Beweismittel. Nach den Zusammenfassungen erläutert man die Anforderungensystematik für die Beweismittel. Man analysiert auch die Anforderungen für die Beweismittel in verschiedenen Staaten.

Hauptbegriffe: Beweismittel, Zusammenhang, Zulässigkeit, Zuverlässigkeit und Zulänglichkeit.